Rz-1130
1834

Kassai királyi jogakademia
Könyvtára
Szekrény szám XI
Osztályzat a

7

A'

TAPASZTALT

Konyhakertész.

951

EGY

HÁZI ÉS SEGITŐ KÖNYV

MINDENIKNEK,

KI

KERTJÉT SZEMBETÜNŐ HASZONNAL AKARJA MIVELNI.

KIADTA

PECHT J. A.

KASSÁN,

Werfer Károly csász. kir. priv. academ. könyvnyomtató' árujá.

1834.

951

Rr Q 635(037)
záhradníctvo
zeleninárstvo – pestovanie – príručky
II. vyd.

KASSAI KIRÁLYI AKADEMIA KÖNYVTÁRA
Rev. 11

KRAJSKÁ KNIŽNICA - KOŠICE
Prír. č. 9927/965
Cena Kčs 70.-
Sign. Rr-1130
Odb. zn. 635
K

ELŐSZÓ.

Ha a' bölcs Salamon (Salam. példabeszédi 28, 19) mondja: „A' ki földjét szántja, annak elég kenyere lész" ugy ezt bizonyára minden igazzal, sőt megkülönböztető értelemben, a' konyhakertre lehet magyarázni 's alkalmaztatni. A' mi a' rét, a' szántóföld hagyban, az a' kert kicsiben, mint embernek, mint állatnak egy fő forrása a' táplálásnak; sőt némüképen ez amaz előtt elsőséget érdemel. A' mit a' konyhakert terem, csak az teszi a' mezei termékeket jó izüekké, hogy kénye szerint élhessen vele az ember. Konyhaczéduláink nagyon egyformán hangzanának, 's ebédjeink nagyon szüken 's fösvényen ütnének ki, ha a' kerti növevények nélkül kellene lennünk. Ezek legfőbb és jelesebb tápláló szereink mint télben mint nyárban, 's egészségesnek és betegnek, erősnek és sinlődőnek, ifjunak és elaggottnak, a' legalkalmatosabb és legczélerányosabb eledeleket nyujtja. Megérdemli tehát minden esetre a' konyha-

kertet művelni, 's pedig jó és gazdálkodó módon.

Hogy tehát mind az, a' mi itt leginkább szükséges, a' konyhakertnek kasznos és sükeres művelésére, kevés ivekre összevonassék, hogy ugy szólva egy tekintettel átnézhesse a' kertművelő, tehát én itt a' legelkerülhetetlenebbül szükségest egybeszedtem, és ugy iparkodtam alkalmazni, hogy, a' mint reméllem, minden tanulni 's tudni szerető kertbarátot elégségesen kielégiteni fog, 's egy könnyen nem hibázza el czélját.

A' világoság kedvéért még a' következendőket kell ide mellékelnem:

1ör. *Ha az előadás folyamatjában „bégereblyézésről" vagyon a' szó, tehát ezzel azon foglalatosságot akarom jelenteni, hol kapácska vagy gereblyével a' földnek ide 's tova huzogatása által az elvetett mag a' földdel összevegyittetik. A' mit a' szántóföldön a' borona végez, azt teszi a' gereblye a' kertben.*

2or. *Ha a' kertbeli magvetésnél itt ott bizonyos hüvelyk (Zoll) mennyiséget mondunk, tehát az alatt nem kell azt érteni, hogy mindig méregetni szükséges volna, mennyire essék egy szem mag a' másikától; hanem ez által csak annyira mennyire utasitást akartam adni, hogy sürün vagy ritkán kell e a' magot elvetni.*

3^or. *Ha a' borsó duggatásnál azt mondom, hogy minden borsószem között egy kövelyknyi helyet kell hagyni, tehát némellyek talán más véleménnyel lehetnek, 's azt kívánhatják, hogy a' borsót inkább sürün kell egymás mellé ültetni, 's pedig ugy hogy alig maradjon a' legkisebb köz. A' borsóknak, az igaz, külsőképen akkor igen eleven külsejök vagyon; mivel mintegy zöld falat formálnak; de bizonyára nem fognak olly gazdagon gyümölcsözni, nem fognak olly hosszu 's szép kövelyeket teremni, mint hogy ha ritkán ültetik; mert nincs a' levegőnek olly szabad átjárása, mellyet a' borsók különösen kívánnak. És a' kinek esztendőrül esztendőre pénzért, 's néha igen drága pénzért kell venni a' magvat, az némünémükép gazdálkodik is.*

4er. *A' rovátkák vagy csatornák alatt értetnek olly kis barázdák, mellyeket borsó ágyakban 's ehhez hasonlókban, vagy szabad kézzel, vagy sinor szerint csinál az ember valami hegyes karóval, vagy kapácska nyellel, vagy, a' mi még könnyebb, kis töltö kapával.*

5^ör. *A' mi azon szerek között említetik, mellyekkel a' verebeket a' borsópusztitástul megtartóztatni lehet, tudni illik: némelly magvakat az embernek szájába venni, 's a' t. az némellynek nevetségesnek*

fog talán tetszeni 's hiketetlennek, 's szeliden mondva, izetlen babonának fogják tartani. De csak pontosan az előadás szerint kell megpróbálni — 's azután ítéletet hozni. Több esztendei tapasztalás tökélletesen meggyőzött, hogy ez bizonyosan használ, 's pedig még talán csak ez az egyetlen legegyszerűbb 's legolcsóbb szer vagyon a' veréb pusztitásai ellen. Az igaz, hogy igen szembetünő 's különös, ha a' szomszédom, a' ki ezt a' szert nem ismeri, és vagy makacsságbul, vagy hitetlenségbül használni nem akarja vagy elfelejti, — a' mi könnyen megeshetik, mivel valamint a' zsacskót az ember az ültetésre megnyitja, az előhozott magvakat legott szájába kell venni, minek előtt csak egy szemet ültetett volna — ka tudni illik az az én szomszédom magvábul csak üres szalmát visz haza, ellenben pedig az én gyümölcsöm, melly az övé mellett állott, legkevesebbet sem sértetett meg, verebek által. A' mint mondottam, elébb a' mint előadatott, meg kell probálni 's azután ítéletet hozni.

6or. *A' plánták vagy csak nyáriak, vagy telelők — azaz télen is megmaradnak, elviselik a' fagyot, 's a' következő tavasszal ismét hajtanak és nőnek. —*

A' konyhakertről, 's az ezzel való bánásról.

Három fő dolog vagyon, mellytől a' konyha kertnek nagyobb vagy kisebb beese vagy haszonvehetősége függ, 's a' mellyeknek elintézése, elrendelése nagyobbára hatalmunkban áll, kivévén, a' mennyeknek áldását, melly nélkül minden emberi iparkodás és szorgalom gyümölcstelen. Ezen három fő dolgok pedig a' következendők:

1ör. A' kertnek fekvése.

2or. A' földet alkotó részeknek czélirányos vegyitése.

3or. Az ezzel való bánás átaljában véve és tekintve.

Minthogy a' levegő, világoság és nap a' plántáknak növéséhez legelkerülhetetlenebbül szükségesek, tehát a' kertre, a' mennyire lehetséges, olly helyet kell választani, melly nyilt, 's délnek vagy keletnek fekszik, 's a' durva éjszaki szelek toldulásinak nincs kitéve, 's ez bizonyára legalkalmatosabb lészen konyha vagy zöldséges kertnek. Egy olly kert, mellynek keleti déli napja van, hamindjárt a' délutáni napban nem is részesülne, még is mindent hamarébb fog megérlelni, mint egy más, mellyet p. o. a' nap csak tiz órakor ér,

hamindjárt leszálltáig is sütne reá. Ezt az utóbbit helyheztetésének tekintetéből, minden esetre, csak a' középszerüekhez kellene számitani, azonban zöldség termesztésre még is alkalmatos volna, főkép ha az éjszaki szelek ellen oltalmazva lenne. Holott ellenkezőképen egy olly kert, melly házak közé vagyon szoritva, vagy nagy fákkal beültetve 's ez által a' szükséges világosságtól, a' kertnek olly igen szükséges napfénytől és harmattól meg van fosztva, mint konyhakert minden becs nélkül való volna, minthogy alig teremne egyetlen egy kerti növény, az illy czéliránytalan helyezésben, 's igy a' vetés és munkálás költségeit nem fogná jutalmazni. A' ki azonban az illy helyet még is mint konyhakertet ohajtaná használni, annak mindenek előtt azon kellene iparkodni, hogy a' nagy fáknak kiirtása által, több szabad levegőt és napsugárt szerezzen nekie. Azonban vannak sok kertek, mellyek egész nap ki vannak téve a' nap sugárinak. Ez olly fekvés, mellyet szinte különféle plánta nem szeret, de ezen még is könnyebben lehet azzal segiteni, hogy ha a' rabátokat és veteményágyak' széleit pyramis vagy törpe fácskákkal körülülteti az ember, 's a' kertnek déli részében, több magasra felfolyó növevényeket vet az ember p. o. babot 's borsót, de mindent illendő mértékletességgel. A' mennyire nagy befolyása van a' kert fekvésének, annyira tekintetet érdemel a' kertnek földje. A' főzelékek és különféle növevények számára rendelt földnek, se igen nehéznek, se igen könnyünek vagy fövényesnek vagy porladozónak nem kell lenni, mert az első esetben, nem csak hogy minden eső után igen nedves és nyirkos, és

igy nehezen lehet belévetni, hanem állandó szárazság mellett még repedéseket is kap. Továbbá az illy föld több finomabb növevényekre, fökép pedig gyökeresekre 's hagymákra 's a' t. nem alkalmatos, nem használható 's igy nem kerti föld. Ennek megjavithatására vegyél használt varga csert (Gärberloh) vagy fürészport, faföldet, hulladék levelet, turfát azaz gyeptözeget, röviden mind azt, a' mit az ember az illyes vagy ehhez hasonló materialékból kaphat, hányd egy kevés fris ganéjjal, 's a' levegőn szertehullott oltatlan mészszel egy rakásba, öntözgesd meg jó árnyékszék lével, 's egy esztendő mulva használd keverésre kertedbe. Ha ezen bánásmódot egymás után néhány esztendeig folytatod, tehát konyhakertünk földjének minden hibáji megjavittatnak. Nem különben fa vagy tözeg vagy szappanyos hamuval is lehet a' ragadós nehéz földet megjavitani, ha mindjárt tavasszal ezzel vegyittetik a' föld, 's azután felülrül árnyékszék folyadékkal trágyáztatik, és ezen javitás módját, melly egyszersmind a' legjobb trágyázás, kivánnók mindenütt, a' hol kivihető, használtatni, ezt még jobban javaslom mint a' legjobb trágyázást, mivel ez nem táplálja a' dudvát és férgeket, a' mi ellenben a' szokott trágyázás által hosszas tapasztalásom szerint, bőven tápláltatik.

Az igen könnyü vagy az olly föld, mellynek természettől fogva való keverésében sok fövény, mész vagy porföld vagyon, mint kerti föld ugyan igen könnyü, 's majd minden időszakaszban müvelhető, de nem minden növevényeknek adja azt, a' mi nekiek állandó helyezésök végett 's azon táplálatra nézve, mel-

lyet a' földből szivnak, szükséges. Igy p. o. bab, zeller, borsó, igen könnyü földben soha sem felel meg reménységünknek. Azután az illyen föld felette gyorsan kiszárad, 's igy nyárban folyvást tartó öntözést kiván, 's még is, mind e' mellett retek, saláta mindjárt magba hajt. Ennek javitását az által lehet elérni, hogy valamint a' nehézkés földnek javitásánál, könnyü szereket, ugy itt nehezeket kell venni, p. o. réti földet sok tehén ganéjjal kell egy rakásra vetni, 's minekutána jól kifort és összeolvadott, akkor ezen rakásokat az ágyakra el kell osztani, 's a' könnyü földdel jól össze vegyiteni.

Ezen föld- vagy kompost rakásokat, ott is nagy haszonnal lehet alkalmaztatni mint kerti föld javitó szert, hol a' föld hártyája ugyan jó de vékony, és alapja ártalmas részekből p. o. homokból, agyagból, kavicsból áll. Az illy kertekben, nem lesz olly nagy hasznu a' legkövérebb trágyázás mint az előadott kompost rakások, 's igy ennek használását inkább merném ajánlani, mint a' tiszta istállói ganéjt, mivel nem csak hogy kertünket, a' mi igen fontos, tisztán tartja, hanem még a' mit talán még kevés kertészek vettek észre: mivel az illy kert, melly azon kompost rakásokkal tartatik erőben, sokkal jobb izü zöldségeket terem, mint a' melly ganéjjal trágyáztatik.

Azonban a' legkedvezőbb fekvésü, a' legjobb földü kert is, rossz zöldségeket fog teremni, hogy ha ügyetlenül járulunk munkálásához. Én itt tehát pontos rövidséggel a' legszükségesebbet előadni fogom, a' mit a' konyha-

kert müvelésénél átaljában pontosan meg kell tartani.

A' jó gazda kertjét még a' tél béköszöntése előtt trágyázza 's ássa fel. A' kerti föld felásásának öszkor vagy rövid idővel a' tél előtt, ha csak a' föld nem felette nedves, mindenképen igen nagy haszna vagyon. Mert:

1ör. Az eső- 's hónak téli nedveségét, melly minden esetre a' zöldség és növevényeknek növésére olly igen szükséges, az olly föld, melly ősszel felásatott, jobban beszivja magába. A' fagy is jobban átjárthatja, lággyá, engedékennyé és termékennyé teheti, 's a' dudvának elpusztitására nézve is megszámolhatatlan hasznai lehetnek; 's minthogy tavasszal nem kell ismét felásni; igy a' téli nedveség, mellyet másként téli erőnek is neveznek, annál jobban benne marad, következendőképen azután nem egy hamar száradhad ki. És innét van az, hogy az illy földben mindennemü magvak könnyebben és hamarébb is kikelnek.

2or. Ez által a' kerti munka is megosztatik, következendőképen felette megkönnyebbittetik. Mert a' mi őszkor megtörtént, annak nem kell tavaszkor történnie, a' mikor a' nélkül is elég dolog van.

3or. Ez által még korábbi gyümölcsöket is szerezhet a' gazda. Ha a' mint szokásban van, csak tavasszal akarja valaki kertjét a' finomabb magvak számára felásatni, tehát ezzel mindaddig kell várni, mig a' fagy eloszlik, 's a' föld már meglehetősen felszáradt. De ez gyakorta igen későn szokott megtörténni. 'S késő vetésnek késő gyümölcse van. Ha a' föld Martius elejével

nyitva van, 's ollyan, hogy ásni kapálni 's munkálni lehet, akkor mindjárt felibe lehet a' magvat vetni, 's gereblyével beveregetni, ha tudni illik a' fennt előadottak szerint, őszkor már minden rendesen elkészittetett.

Mind az, a' mi tél előtt ásatik, azt nagyobb falatokba kell venni, mint a' mi nyárban ásatik, 's a' gereblyével nem kell kiegyengetni, hogy annál jobban kifagyjon.

A' mennyire lehet mindig frissen ásott földbe kell a' plántákot ültetni, vagy a' magvat vetni, vagy legalább ujonnan meggereblyélt földbe, minekelőtte ennek hártyája kiszáradott volna, mivel a' frissiben felásott földben tett ültetések hamarébb felnőnek, vagy a' magvak hamarébb kikelnek, 's tovább is maradnak mindennemü férgektül szabadon.

Ugyan ezen oknál fogvást kell gyakrabban a' földet a' plánták kivül felkapálni, ez igen hasznos a' plánták növése előmozditására.

Továbba soha sem kell ugyan azon plántákat, vagy ugyan azon magvakat, ugyan azon egy helyre ültetni, vagy vetni, a' hol a' legközelebb lefolyt esztendőben állottak, ha a' kertnek nagysága 's belső jósága azt megengedi, hogy könnyen lehessen más helyet választani; mivel az ugyan azon helyre gyakrabban ültetett vagy vetett növevények nem nevekednek olly szépen, nem találván többé a' nekiek tetsző táplálatot, holott sokkal szebbek, tellyesebbek, ha más földbe helyeztetnek.

A' mi a' szabadban kivánkozik állani, 's a' napsugárt szereti, mint borsó 's a' babnak minden neme, ennek soha sem kell sürü 's árnyékos helyet adni, hanem a' szabadba kell

ültetni, hová levegő 's nap könnyen járhatnak; és szintugy a' mi inkább nedves helyet, mint szárazat kiván, szárazra, a' mi fövényeset, fövényesre kell ültetni, vagy vetni.

Azért jó 's felette hasznos, ha némelly előjelekbül bizonyosan előre tudni lehet, hideg, vagy meleg nyár fog e' következni. E' tárgyrul lehet némelly utasitást ezen munkátska végével találni.

Arra is kell ügyelni, hogy eż vagy amaz vetemény, idővel mikor érni indul, egy vagy más szomszédságában lévő veteménynek ártalmára vagy akadályára ne legyen, hogy attól a' napot vagy levegőt ne tartóztassa, vagy növésében ne akadályoztassa, hogy ha p. o. magas borsót vagy babot, valaki káposzta fajok körül ültet.

Idején kell arra tekinteni és gondoskodni, hogy mit lehet ugyan azon nyárban, még ugyan azon helyre ültetni, vagy vetni, ha az első gyümölcs már felnőtt, vagy megérett. Mert néhány helyet, 's némelly földet, egy nyáron által, egyszernél többször lehet használni. A' hol p. o. koránti borsó, saláta volt, ott lehet őszi répát vetni, 's a' hol téli répa, melly János napja körül, vagy néha hamarébb is megérni szokott, oda még kolompért (burgonya vagy bandurka) vagy késő káposztát kell ültetni, hogy haszna legyen.

Szintén arra is kell mindjárt tavaszkor vigyázni, hogy a' később ültetendő plánta, vagy vetendő mag számára hely hagyassék. p. o. késő borsónak, vagy savanyitani való babnak (paszuly).

A' ki sárga vagy mórrépat avagy veres-hagyma magot vet, az egyszersmint ezzel együtt

egy kevés salátamagot is vethet. Mind a' kettő igen jól megeggyez; mert mivel az utóbbi magok sokkal később kelnek ki mint a' saláta, 's átaljában eleintén igen kis salátákat képzenek, az alatt tehát a' hamar növő saláta megérik, lemetszetik, hogy ezután a' többinek helyet engedjen.

A' borsónak különféle nemeit p. o. magosak-, alacsonyok-, czukor borsók- és ehhez hasonlókat nem különben babot soha sem kell igen közel egymáshoz ültetni, hanem mindegyikét, egy kevésé távul a' másikától; 's pedig mennél távulabb esik egyik a' másikától, annál jobb, mert akkor az a' mit az ember magnak akar eltenni, tisztán és hamisittatlanul marad. Ha az ehhez hasonló növevények, mellyek ugyan azon egy nemhez tartoznak, közel állanak egymáshoz, akkor a' him port könnyen egyikérül a' másikra hordja a' szél, és ezután igen könnyen elkorcsosulnak, vagy fajulnak. Sőtt még a' különféle kolompir nemeknél, mellyek közel ültettettek egymáshoz, észrevettem ugyan ezt.

Ha tavasszal a' korábbi fajta borsóbul akar az ember béduggatni, tehát száraz és jelesen ollyan helyet kell választani, mellyet a' nap megjárhat, és a' melly éjszaktul oltalmazva van, legyen ez bár fal, vagy ha másként nem lehet jó sövény által; 's azután most az egyszer nem szükséges reá a' ganéj. Ha a' koránti borsó kövér vagy trágyázott földbe vettetik, tehát igen szalmába szoktak hajtani, 's e' szerint később hoz gyümölcsöt.

Soha sem kell igen felnőtt, vagy igen gyenge plántákat ültetni, valamint betegeket vagy

törpéket se, mert soha sem lesz belölök valamire való zöldség.

A' hideg 's szivos földbe jókor a' tél bészöntése előtt, még el nem rothadott szalma ganéjt kell a' földbe ásni, hogy ez által a' föld porhanyós legyen. Egy jó földü kertet, ugy sokkal czélerányosabban fogják trágyázni, valamint már fennebb mondottuk, tudni illik, jól kiforrott kompost földdel, valamint árnyékszék folyadékkal, avagy hamuval, felülrül, 's azután az ültetés, vagy a' vetés előtt felkapálni kell, hogy a' kerti földdel a' mint szükség összevegyitni lehessen.

A' trágyázásnak e' neme a' legkevesebb dudvát termeszti. Legjobb pedig az, hogy az esztendőnek minden szakaszában lehet használni.

Öntözésre eső-vagy folyóviz vagy ollyan viz, melly egy ideig szabad levegőben és napon állott, mindig sokkal jobb a' fris kutviznél. Az öntözésnek tavaszkor, mind addig mig derektül kell félni, csak reggel kell megtörténni. Nyárban azonban legjobb napnak leszálta után végezni. Ekkor a' plántákat jól de finom fecskendőkkel kell megöntözni, 's ekkor a' föld sokáig fog nedvesen 's porhanyósan maradni.

A' rabátoknak beszegésére a' puszpáng helyett, melly a' kertekben többnyire igazi csiga magazinum, 's biztos menedék helye a' földi ráknak, inkább zsályát, lavendulát, tengeri füvet, szásszor szépet, majoránt, sóskát, metélőhagymát, kakuk füvet, vagy gyepet kell venni. A' kerti földnek jó elkészitése mellett igyekezetünknek sükeres következése még legfőképen a' jó magtul függ, hogy tudni illik ez mint nemére mint csirázó tehetségére tökélletes

legyen. Az elsőt hogy tudni illik azon mag mellyet elvetni szándékozunk, jó e (mit kellessék a' magvetésnél csinálni, hogy a' zöldségnek jó fajtája meg ne változzék, arrul majd később fogok értekezni) azt puszta látásbul nem lehet megitélni; 's igy az olly magvaknak vásárlásánál, mellyeket mi magunk nem nevelhettünk magunknak, derék bizodalmat érdemlő magkereskedőkhez kell járulnunk, és soha sem kell azon szögekbe lyukakba bujdokló magkufárokhoz folyamodnunk, kik kalerábe magvat karfiolért, 's olaj magvat kabbisért árulnak, ha csak pénzt haphatnak érette. De hogy azt megtudja az ember, valyon van e még a' magnak elég csirázó tehetsége, ezen bánás módját tanácsolom. Vegyél gyólcs darabocskát, mint egy tenyérni nagyságut, 's tegyél mind azon magvakbul, mellyeket megvisgálni akarsz némelly szemecskét, mint egy 10 vagy 20at, ugy hogy a' magvaknak még feldagadásra vagy csirázásra helye maradjon; tedd mérsékelt melegségü vizbe, 's hadd mint egy 24 óráig meleg szobában állani. Ezután tedd a' magvakat, mellyek az alatt jól felduzzadtak, a' rongyocskákkal együtt egy kis földdel megtöltött virág cserépbe, vagy valami más edénybe; öntözd meg a' benne találtató földet elégségesen; hogy jól oda ragadjon a' rongyocskához; vidd ezután a' cserepet meleg szobába, hogy igy folyvást melegben tartassanak a' magvak, 's azért helyezd közel a' kályhához, vagy tedd reá. Hogy azt megtudhasd' van e a' földnek szükséges melegsége, dugd az ujjad a' földbe. Ha tehát most a' melegségnek azon fokát találod, melly p. o. egy jó melegágyban szükséges, tehát ez elegendő. Most tehát az

edényt ugyan azon a' helyen 3 vagy tiz napig kell hagyni, a' minő tudni illik a' mag neme, hamarébb vagy később kikelő e, ezután a' rongyocskát kiveszi az ember 's felbontja; 's most megnézegeti hány magocska csirázott. Gyakran a' csirácskák a' rongyon is áthatottak. Ha tehát azt találja a' visgáló, hogy minden szemecske hajtott, tehát a' mag tökélletes és jó. De ha a' magvaknak csak fele vagy épen kevés csirázott, tehát könnyen meg lehet ítélni, minő a' mag.

Lehet ugyan egyszerre több rongyokat különféle magokkal, ezeknek megpróbálására az edénybe dugni, csak hogy akkor mindenikéhez czédulácskát kell csatolni, mellyen a' magnak neve fel irva legyen, ne hogy a' kivétel alkalmatosságánál össze vegyitessenek a' magok.

Azonban a' legjobb mag is haszonvehetetlené válhatik kettős tévedés által, vagy legalább a' kikelésre alkalmatlaná tétethetik, tudni illik.

1ör. Ha dohos, nedves, rekedt helyen tartatik, vagy

2or. Ha közel függesztik fel meleg kemenczéhez, 's ha sokáig hagyják ott függeni, ugy hogy a' csira kiszárad, 's azután többé fel nem dagadhat.

Ezen kivül nagy, igen is felette nagy figyelmet kiván a' földnek jó elkészitése. A' ki azt csak tavaszkor ásatta fel frissibe, 's ezen ujonnan ásott földbe gyönge magocskákat, p. o. majoránt, zellert, párhagymát (Porre) akar vetni, az minden bizonnyal károsodni fog; tiz magbol alig fog egy kikelésre jutni; a' föld igen darabos; 's igy nem éri mindenütt a' kis szemecskét, ugy hogy csirát és gyökeret

hajthatna, és igy a' plántácska elenyész minek-előtt kikelhetne. Ennek következésében az ollyan földet, mellybe a' jövő tavasszal finom magvakat akarunk vetni, már ősszel kell felásni, télen által nyugottan hagyni, 's a' mihelyt tavasszal az idő megengedi, mingyárt vetni kell a' gyenge 's finom magvakat, a' nélkül hogy ujra megforgatná az ember a' földet, legfellyebb a' gereblyével kell könnyüdeden meghuzogatni, hogy a' föld egy kevésé megritkuljon, és a' mag könnyebben gyökereket hajthasson. Ha pedig ősszel elmaradt a' felásás, 's csak tavasszal kell megtörténnie, ugy hogy a' finom magvat, frissibe ásott földbe kell vetni, tehát legott a' felásás után, darabrul darabra letaposni kell a' földet; azután lassacskán gereblyével ismét fel kell karczolni; ugy a' magvat elvetni, ismét meggereblyélni, hogy a' mag a' földdel jól össze vegyüljön. Ha nagyobb magokat kell tavaszkor frissiben ásott földbe vetni, tehát minden aggódás nélkül elvetni kell; de mingyárt az elvetés után darabrul darabra, minden késedelem nélkül le kell taposni a' földet, azután gereblyélni hogy megegyenesedjen. Illy módon a' mag ha csak nincsen más hibája, minden bizonnyal, mindenkor jól ki kél.

A' kerti növevényeknek legközönségesebb ellenségeiről, 's a' leghasznosabb szerekről kiirtásokra.

A' hangyák, de leginkább a' sárgák, valami kertben igen kellemetlen vendégek, minthogy a' veteményeknek és a' plántáknak valóban ártanak; azért hogy kipusztithassa az ember, tehát mindenek előtt szemesen kutassa ki fészkeiket és rejtező helyeiket, vegye fel az egész fészket valami edénybe, 's öntse vizbe, vagy valami távul fekvő helyre, a' hol nem árthatnak. A' hol mindazonáltal ezt nem lehet véghez vinni, önts forró vizet, melly rossz olajjal van vegyitve fészkeikre.

Vagy vegyél olly csontot, mellyen még egy kevés hus vagyon, 's tedd ezt oda, a' hol tartózkodnak; nem sokára csoportosan találkoznak a' csont körül, ezután tollusöprővel le kell söpörni, egy félig vizzel töltött edénybe, 's olly helyre vinni, a' hol károkat nem okozhatnak. Ha ezt egynehányszor teszi az ember, tehát csak hamar elpusztulnak hivatlan vendégei.

Vagy végy kéménykormot, áztasd pálinkába, 's öntsd tartózkodásoknak helyére, 's mind elmennek.

Szoktak még közönséges büdöskövet is venni, ebből ugyan két részt, ezután egy rész origanum vulgarét, ezt porrá törik 's összekeverik jól. Ezen port, oda kell hintegetni a' hol multatnak, 's ha szükséges volna, többször

is tenni ezt, ha az idő akkor midőn ezt a' szert használod igen nedves, tehát meg kell egy keveset azon helyet öntözni a' hová az orvoság kihintettetett, 's legott eltávoznak.

Szinte olly hasznos és bizonyára foganatos szer a' következendő is, tudni illik ott a' hol fészkök van, fel kell a' földet ásni, kivenni, 's helyébe nedves agyagot tenni, ekkor azután nem dolgozhatnak, és csakhamar elhagyják a' helyet.

A' terjék szagot ki nem állhatják teljességgel. Ha tehát mint egy tenyerni szélességre az ember terjéket fen, 's hogy hamar ki ne száradjon, egy harmad rész halzsirral vegyiti, 's azon fát mellyet háborgatnak ezzel körül keni, akkor is elpusztulnak. Ha attul tart az ember hogy a' fának héjára kent terjék magának a' fának árthatna, tehát legjobb rongyal, vagy papirossal vagy más fahéjával körülkötni a' beteg fát, azonnal elpusztulnak a' hangyák.

Ha valami orvoságos üveget vagy más palaszkot félig mézzel vegyitett vizzel megtölt az ember, 's ezt oda teszi a' merre szokás szerint járni szoktak, vagy pedig egy ollyan fára függeszti mellyen mászkálnak, 's bimbókat virágokat és gyümölcsöket elrontanak, tehát mind az üvegbe másznak és a' vizbe fulnak.

Legkönnyebben megszabadul tőlök az ember ha egérkővel (Arsénik) megéteti, tudni illik ezt forró vizzel, mellyet az ember czukor vagy mézzel megédesitett leforrázza, 's az edényt oda állitja a' hol legcsoportosabban járnak. Kiváncsilag nyalakodnak az édes italbul, melly bizonyos és elkerülhetetlen halálokat okozza. Ezen ital a' darázsoknak is halálát

szerezi. Csak arra kell ügyelni, hogy hasznos állatok ne férhessenek hozzá.

Levéltetük, ezek gyakran találtatnak a' kerti nagy paszulyon, de közönségesen csak a' csucsán. Azért az olly helyeket, mellyek még a' nélkül sem gyümölcsöznek, legott le kell metszeni; 's igy elvesz a' féreg. A' levagdalt darabokat, disznóknak lehet enni adni. (Közönségesen essős aratás szokott lenni ha a' paszuly olly férgektől van ellepve.)

Borsó. Ezeket néha a' földben megharapdálja, vagy megeszi valami féreg, ugy hogy csak hamar az egész csemete kiszárad.

Ezen rosszat megelőzni lehet, ha legott a' duggatásnál szénport hinteget az ember, vagy legalább apróra tört szenet az árkocskába, a' mellybe a' borsót dugdossa, 's igy bizonyosan nem fog féreg találkozni. Szinte használ apróra tört konyhasó, büdöskő, 's hamu, ez is vegyitve elüz mindennemü férgeket.

Földi bolha. Ez minden esetre a' kertnek legnagyobb ellenségei közé tartozik; legkedvesebb étele a' kerti rezsuha 's mindennemü retek fajta, 's átaljában a' gömbölyü magvak kisded plántái, p. o. karfiol, kehl, és répák.

Azért a' káposzta magot, vagy is inkább mind azt, a' mi után a' kerti bolhák törekednek, csak ne vesse mindig ugyan azon egy helyre az ember, a' mint többnyire cselekedni szoktak a' kert birtokosok. Mert az öreg földi bolhák oda szokták tojásaikat rakni, előre gondoskodván fiaikrul, hogy a' mint ezek kikelnek, legott táplálatot találjanak. 'S azért mindig inkább más és más helyet kell választani.

Vagy a' káposzta magot ültesd olly elkülönözött helyekre a' kertben, vagy szögletben, a' hol csak néha, vagy épen nem süt a' nap világ. Itt nem szeretnek a' földi bolhák tartózkodni, mivel az árnyékot kerülni szokták.

Avagy az olly tájat, hol a' földi bolhák uralkodnak, ősszel fel kell ásatni, ezután tavasszal olly korán a' mint csak lehet kell a' magvat elvetni. Itt hamar felnő, minekelőtte a' földi bolhák kikelnének.

Néméllyek a' felásás előtt, harmad vagy negyed nappal tyukganéjjal szokták meghinteni a' földet, 's néha még akkor midőn már a' maggal bevetve van.

Mások megint apróra tört 's átszitált kéménykormot szoktak venni, ehhez ugyan annyi fahamvat, 's kétszer annyi lenpozdorját, 's ezt a' keveréket reggel, minekelőtte a' harmat eloszlana, a' plántákra hintik.

Mások megint rezsuha magot vetnek a' káposzta mag közé. Ezen féreg a' rezsuha plántát inkább eszi mint a' káposztát, 's igy ennek békét hágy, nyolcz nap mulva azon ágyácska körül, mellyben a' káposzta plánta van, ismét rezsuha magot kell vetni. Ez alatt a' káposzta palánták olly kemények és erősek lesznek, hogy ezután már a' földi bolhák enni sem akarják.

Mások ismét az olly helyekre különféle büdös dolgokat ásnak, p. o. holt halakat, rákokat 's ehhez hasonló portékákat sőt állatbeleket is.

Továbbá sokan a' következendő szereket is használják. Ha a' föld bevetve van, tehát a' lábbal letaposni kell. Ha most a' plánták már kikeltek, tehát a' legrosszabb dohányból,

egy font plánta magra, egy fél fontot kell venni; ezt négy öt pint tiszta kuti vizben kell megfőzni, meghülni kell engedni, 's ezen luggal meg kell a' növevény plántákat öntözni.

Meg a' következő szert is igen jónak mondják, tudni illik egy edényt ganéj pocsolyából kell megtölteni, ebbe egy maroknyi ürmöt, ugyan annyi kakuk füvet, ½ font összenyomott fokhagymát, 4 font varga csert, egy font kéménykormot, 's egy virágcseréppel galamb ganéjt. Ezt a' keveréket nyolcz napig kell állani engedni, 's ezzel este felé kétszer háromszor megöntözgetni azt a' helyet, hol a' földi bolhák tartózkodnak.

A' legegyszerübb 's minden kétségen kivül legbizonyosabb mód a' következendő. Ha a' plánták kikeltek 's földi bolha is látszik mellettök, tehát minden második órában megöntözni kell a' földet, de csak igen könnyen az öntöző kannábul, mind addig mig a' plántácskáknak a' földi bolha nem árthat, avagy a' midőn már 4—6 levelkéjök vagyon. Ezután a' plántácskák körül, vagy a' plánták közé terjékkel bekent fácskákat rakj, ha most az öntözéstül felkergetett bolhák elugrálni akarnak, tehát a' terjékkel befent deszkákra ugornak és oda ragadnak.

Földi csigák. — Ezek leginkább az érett epreket szeretik; de az által lehet tartóztatni őket, hogy az ágyak között itt ott kis deszkácskákot, simakövetskéket, tégladarabocskákot 's ehhez hasonlókat rakogat az ember. Nappal ezek alá rejteznek, a' hol azután könnyen meglehet öldösni.

Káposzta hernyó. Ezen mindennemü káposztának ártalmas hernyók, a' mint tudva

van a' fejér pille (lipe, pillangó) tojásaibul származnak, mellyet tehát ha hogy a' kertben találkozik szorgalmatosan üldözni kell.

Ha a' hernyók a' káposztán már találtatnak, legott szorgalmatosan leszedni kell, 's mingyárt megölni. Némellyek ugyan elevenen szokták a' földbe ásatni, de ez által csak a' bajt nagyobbitják. Mivel a' földben közülök sok lárvát vesz, 's jövendőben ismét fejér lipe léssz, melly azután megint tömérdek tojást rak, mellyekből ismét hernyók válnak.

Ha a' hernyókat a' káposzta plántáktól távoztatni akarja az ember, tehát főzzön négy lat fokhagymát 6—8 pint vizben; hadd hüljön ki 's ezzel öntözgesd csöves kannán át a' plántákot.

Ha hernyók a' gyümölcsfákon találtatnak, és pedig olly számosan, hogy az ember nyilván látja hogy nagy kárt fognak okozni, tehát legjobban tesz az ember, ha fekete hangyákot mindenestül fészkestül, 's porostul egy zsákba szed az ember, jól béköti, 's a' hernyoktul ellepett fának, mellyet elébb ezen ág felett terjekkel fent bé az ember, legalsóbb galyára köti, és durva gyapju vagy szőr sineggel körülköti. A' mint tehát a' megtelt zsákot megnyitja az ember, tüstént kiszaladnak a' hangyák, 's fel a' fára, 's környöskörül rajta, mindenkint lemenni próbálnak, de a' mint a' terjékhez jönnek és a' gyapju sineget észreveszik, tehát szaporán visszafordulnak, 's felmennek. De miután megéheznek 's más eledelt nem találnak, legott a' hernyókat megtámadják, 's egyrül egyig mind megeszik.

Vakondok, — a' kertben ámbár csak ártal-

mas férgekbül élnek, igen kellemetlen vendégek. A' legbizonyosabb és csalhatatlan szer ezen gonosz vendégek kiirtására, ha az ember őket meglesi 's kiveti, akkor mikor turnak, 's megöli, avagy ha kelepczék által kifogdossa. — Az első megtörténhetik ha az ember fölyukaikat 's járásaikat kitanulja. 'S ehhez leghamarébb hozzájuthatni a' következendő módon. Ha a' vakond valahol hosszas turkálást csinált, tehát azt mindjárt lenyomogatni kell. 'S ha hogy ezt még egyszer felhányja még egyszer lenyomogatni kell, 's ugyan ezt kell harmadszor is elkövetni. 'S ha ezután is felturkálja, tehát minden bizonyára ez fő járása, 's ezt mindenkor megtartja, bár mennyit törekedjék az ember őt megzavarni. Ezt azután mint egy félröfnyi hosszuságra ki kell nyitni, az az a' földet mint egy tenyérnyire ki kell vetni; ezután friss földel, de csak igen könnyen behinteni kell, 's ezt a' kézzel lenyomogatni, de csak arra kell vigyázni hogy ne igen keményen. Ezután ezen megnyitott sáncznak mind a' két végébe egy vékonyka pálczát dug az ember, mint egy félröfnyire, 's a' kivül álló végére egy darabka papirost ragaszt, mint egy tenyérnyi nagyságút. De ott a' hová az ember ezen vesszöcskéket dugja, több földnek kell lenni, hogy támassza legyen. Most csekély távulságrul lesi, valyon mozog e' a' papiros vagy a' vesső, vagy épen nem dül e' el. A' mint ezt észreveszi az ember, bizonyos lehet hogy ott a' vakond, 's hogy dolgozik; siessen tehát de felette halkan oda, nyomja le mögötte erősen a' földet, hogy ne mehessen olly könnyen vissza, 's azután vesse ki.

Ha pedig történetbül a' turásnál találja az ember a' vakondot, tehát iparkodni kell, hogy a' szél ellenére hozzá férhessen, 's megette a' földet tüstént lenyomhassa, 's kivethesse.

Vannak különféle ugy nevezett vakond kelepczék. Legjobb ha az illyek tapasztalt emberektül készitetnek. Itt leirni, hosszadalmas munka fogna lenni, 's minden iparkodás mellett, nem fejezhetné ki magát az ember elég világosan.

Legkönnyebb azonban a' vakondokat csuporba (bögre) fogni. Egy mázos csuprot tudni illik béás az ember a' földbe, melly jobb ha felülrül egy keveset szükebb mint a' közepében, ezt pedig a' vakond fő járásába kell ásni 's pedig olly mélyen, hogy a' földnél néhány ujnyival mélyebben legyen, 's a' földet környös körül letaposni kell, ezután néhány hüvelyknyire földet tesz az ember belé 's egynéhány földi gilisztát, mellyeket legjobban szeret enni. A' csupor felibe szalmaszálakat tesz az ember, mindég igen közel egymáshoz, 's ezekre letépett füvet kell szórni. Ha tehát most neki áll a' turásnak 's szokott utján akar menni akkor beléesik a' csuporba. Ha ez magosan állana neki, addig fogna áskálni körülötte, mig a' más felén utjára akadna. Ha a' csuporba esett, 's észreveszi hogy fogva van, siralmas hangon sikojt, mintha segedelmet hina. Ezután nem sokára több vakondok gyülnek; 's mind szinte a' csuporba hulnak.

Némellyek azt mondják hogy ha az ember büdöskövet meggyujt, vagy fokhagymát tör össze 's a' lyukába dugja, legott előjön, 's akkor mindjárt meglehet ölni. A' vakond kipusztitása legkönnyebben a' mai időben felta-

lált 's mindenütt ismeretes masina (erőmüszer) által történik, ugyan ezt használták gyakron és pedig felette nagy foganatossággal az egerek ellen. Sokan próbálták őket éhen halással kiirtani, tudni illik a' mint a' föld megfagyott, éket vertek a' lyukába, 's az utját elzárták.

Tetük, Káposztatetük levelész vagy korpaféreg. Ezek kis hamvas, majd egészen kékes Insectumok, mellyeket néminemü értelemben molynak is lehetne nevezni. Meleg és száraz időben, bizonyos kis nemü legyeké változtatják ön magokat. Leginkább a' káposzta levelekre szeretnek ülni 's azt egészen összetekergetik. Ha mézes harmat esik, tehát az az édesség, mellyel ez birni szokott mindég kicsalja ezen kis Insectumokat, ugy hogy a' földből a' hol kikeltek, csoportosan tódulnak elő eledelöket keresni. — Most tehát ürmöt, dohányt és fokhagymát együtt lehet megfőzni, avagy zöld szappant vizben felolvasztani, és ezzel lemosogatni; de gyakorta mind e' mellett is előjönnek. Legjobb ha hogy az ember némellyeket észrevesz, legott fejér gyapjuból szőtt materiával letörülgeti. Ez által legalább egyszerre sokat lehet megölni, 's azon kivül csunyaságok is melly a' plántára reá ragadt, lemosatik. Igen hasznosnak találtatott, és azért igen ajánltatik ezen gonosz állatok ellen portobák és szappan spiritus hasonló mennyiségben, ezt egy palaczkban a' napra vagy meleg helyre kell tenni 's két vagy három napig desztillálni, ezután ha használni akarod, tehát ezen keverékből csak egy részt kell venni, 's nyolcz rész vizet hozzája önteni,

's ezzel kell a' káposzta tetüktül meglepett plántákat békenegetni.

Fülférgek. — Fülbemászók. Ezek gesztenye szinü, egy hüvelyk hosszaságu, hátul fogóval fegyverkezett Insektumok, mellyek nem csak virágbarátoknak igen alkalmatlankodók, hanem a' konyhakertben is sokféle kárt okoznak. Ezeket a' fülbemászókat nem lehet tüsténi megfogni vagy megölni, tehát csak kis szalmacsutakos pálczákat kell szurkálni a' plánták közé, ugy hogy a' szalma mint egy őt hüvelyk magoságra legyen a' föld felett. Ezen csutakokba rejteznek azután mindjárt reggel, a' mint a' nap sütni kezd. Dél felé össze szedi az ember ezen csutakokat, 's félre megy velek. Azután ismét felszurja az ember a' csutakokat, és azt annyiszor teszi, mig azt nem látja, hogy nincs féreg.

Jó ha egy darab bodzafát kifur az ember, 's az egy végét bedugja, a' másikát nyitva hagyja, a' csőbe azután egy kis mézet ken az ember 's ide 's tova elrakosgatja. A' mézre bemásznak a' fülbemászók, dél felé felszedegetik a' csövecskéket, kikopogtatják 's a' férgeket megölik.

Még az is tanácsolható, hogy az ember ide 's tova az ágyak körül nedves rongyokat rakogasson, ezek alá is szeretnek az Insektumok bujni, 's ezeket könnyen lehet kirázogatni, 's a' férgeket megölni.

Földi giliszták. — Ezek éjjel a' kisebb káposzta plántákat a' földbe huzzák, megrágják a' plánták gyökereit, 's gyakorta nagy károkat okoznak. A' vakondok és békák más több állatokkal együtt ugyan segitségünkre sietnek és pusztitják ezen állatokat; azonban

még is nekünk is kell a' mennyire lehetséges, kiirtásokrul gondolkozni, a' mint az ember őket a' felásásnál megleli, legott át kell szurni az ásóval, 's egyiket se kell életbe hagyni, mivel igen hamar és könnyen szaporodnak. — Ha tehát az apró plánták kiméllését kívánjuk, tehát legjobb egy kevés megérett lóganéjt a' táblákra vetni, akkor ezt huzogatják éjszaka lyukaikba 's a' plántákot abba hagyják. Ezen bánás módot minden kár nélkül annyiszor lehet ismételni a' mennyiszer kívánja az ember. Ha nappal szeretné az ember a' földi gilisztákot lyukaikbul kiüzni, hogy azokat összegyüjthesse 's kiirthassa, tehát diófa leveleket kell megfőzni, de még jobb a' dióhéjat vizben felforralni, meghülni kell engedni, 's azt az ágyat hol a' giliszták tartózkodnak megöntözgetni. Ezen első pillanatban mind előjönnek, ha most egy vizzel tölt edénybe veti az ember mind megdöglenek.

Azt mondják, hogy a' krispány egy kevés boreczetben felforralva ugyan azon szolgálatot teszi, nem különben az erős ganéj lé.

Repcze mag ha érni kezd, gyakorta a' madarak által, de leginkább kendericzéktül pusztitatik, az igaz hogy annyira mennyire elüzi őket az ember, a' kiállitott ijesztők által, de ezeket is hamar megszokják, 's végtére — ennek sincs semmi haszna Ugyan azt a' szert kell tehát használni, mellyet a' verebek által történni szokott borsó pusztitás ellen szoktak használni. Lásd veréb.

Csigák. — Az ágyakat, mellyekben károkat szoktak okozni, lenmaggal vagy szénapolyvával behinteni kell, vagy rövid megérett lóganéjjal. Ha tehát a' csigák a' fiatal alacsony

vagy felfolyó babot megtámadják, vagy bár mit, a' mit az ember örömest megtartana, tehát saláta levelekkel kell befedezni. Ezeket örömestebb megeszik, és a' többit sértetlenül hagyják. Másként a' mennyire lehet ki kell keresni őket és megöldösni, a' vizben csak hamar megdöglenek. Lásd földi csigák.

Verebek. — Ezek mindenképen gonosz ellenségei a' kerteknek, 's leginkább a' borsót szokták bántogatni, már akkor is midőn alig van elültetve, de leginkább akkor mikor gyümölcse érni kezd 's ehető. — Az elültetett 's csirázó borsó kihuzogatását a' következő módon lehet akadályoztatni, tudni illik ha a' rovátka már borsóval meg van rakva, tehát egy keveset keményebben le kell reá a' földet nyomni, 's ezután lenpozdorjával behinteni, vagy gallyakkal jó betakargatni, vagy az egész ágy felibe kék hálót huz az ember, mellyet rövid vesszöcskékre mellyek imitt amott vannak beszurdalva, köt. Ezektül fél a' veréb mivel kelepczének vagy huroknak nézi.

Az érett borsóknak megkezdése vagy kipusztitása ellen a' következő sympatheticusz szert használják. Zöld vitriolt az az gáliczkövet, mint egy két krajczár árát egy iskátulyába tesz az ember, azután azon borsóból mellyet már az ember az árkocskába vetett néhányat kivesz, 's a' gáliczkő mellé teszi az iskátulyába, ezt azután ollyanféle helyre teszi, a' hová se levegő nem jön se nap nem süt, valami almáriomba, ládába vagy pedig szekrénybe. Továbbá az elültetendő borsót legjobb akkor estve felé az árkocskába tenni midőn észrevehetni, hogy harmat fog esni, igy azután nyitva kell hagyni más nap reggelig,

mi előtt a' reá hullott harmat felszáradott volna.

Avagy — a' mikor az ember borsót akar ültetni, tehát abbul a' rakásbul, a' mellyet már elvetésre szán, néhányat az ültetés előtt el kell venni, de minden esetre páratlanok legyenek ám p. o. 7, 9. 11. 's a' többi. Ezeket szájába veszi az ember, 's addig tartja benne, mig az egész ágy tele van borsóval, 's azután ezen a' szájba tartott borsóbul itt ott egyet, talán minden árkocska végén vagy közepén egyet bedug. — Legjobb, hogy ha csak egy személy ülteti a' borsót; ha pedig egy nem teheti, háromnak kell tenni, hogy a' munka foganatos legyen, 's ekkor mindenik három három borsót vesz a' szájába, hogy páratlan szám legyen. — Egy nagy tapasztalásu gazda, ezt a' szert már 30 esztendő óta használja szántó vető földjén a' zab és árpa körül, 's a' verebek még soha nem ettek egy magot se meg. Ezen bánásmódot mind a' kertben, mind a' szántóföldön, minden zsák árpa vagy zabnál, vagy borsó zsaeskónál szorgalmatosan meg kell tartani.

A' fekete cseresznyét is igen szeretik a' verebek, de ha csergő arany darabokat függeszt ide 's tova az ágakra, ez elüzi őket.

Madarak. — Mindennemü madarak de leginkább a' pinty 's a' kendericze, ki szokták tavaszkor a' fiatal káposzta plántákat huzogatni. Azért mindjárt a' vetés után gallyakkal kell az ágyakot megrakni, ezen baj akadályoztatásának kedvéért, vagy bandurka (kolomper) csemetékkel, de ugy hogy a' plántácskák szabadon lehessenek alatta.

Földirák, lótetü. Ez egész Európá-

ban majd minden kertekben és szántóföldeken gyakorta olly csoportosan találtatik, hogy méltán a' kertnek legnagyobb ellenségei közé lehet számitani, 's azért mindent, a' mi kiirtását elősegiti, használni kell, ha veszedelmes befolyását tapasztalni nem akarjuk. Ez az ártalmas Insectum többnyire a' föld alatt lakik, a' hol valamint a' vakond, magának utakot szokott ásni, a' mellyek által, valamint a' salátának és egyéb növények tövének elrágásával szokta elárulni tartozkodása helyét, mert a' megsértett növevények mindjárt fonnyadozni kezdenek és elvesznek, ritkán, csak meleg és forró déltájban, vagy párosodásakor, Junius holdnapban szokott a' föld szinére kijönni rejtek helyéből, a' mikor megöldösni lehet. A' tapasztalás azt bizonyitja, hogy mindennemü olaj, halálos méreg ennek az insectumnak, és ezen tapasztalás alkalmatoságot nyujt, ezen Insectumot a' következő módon vadászni: az utját és járását kikutatván ezt nyomozni kell, ez gyakron több lábnyira halad a' föld alatt horizontális fekvésben, ezt az utat mind addig kell nyitni mig egyenesen nem merül le a' földbe, itt körös körül vigyázva lenyomni kell a' földet, hogy le ne gördüljön a' lyukba 's ezt be ne töltse. Ezen lyukba melly közönségesen a' lótetü fészke lenni szokott, töltsér avagy összegömbölyitett papiroson egy kevés közönséges faolajt önt az ember, 's azután annyi vizet, hogy a' lyuk megteljen. A' lótetü az áradásbul menekedni akar, 's ha csak lehet még napvilágra jönnie, feljön, de már ellankadtan annyira, hogy kevés hüvelyknyire a' nyilástól élni megszünik. Legjobban lehet ezen bajt azzal

megelőzni, ha az ember a' fészkét feltalálja, melly rendszerint egy lábnyira van a' föld alatt, 's hol a' him többnyire együtt van a' nővel, 's hol mint egy 300 fiatalka vagy tojás van, az ifjak eleinte ollyanok mint szennyes sárga hangyák, 's azután a' jövő Májusig négyszer szokták magokat hámzani, a' mig tökélletes kifejlésökhez jutnak. A' varjaknak verebeknek és más madaraknak a' lótetü kedves falatjok, a' disznónak pedig halált szokott okozni.

A' lótetünek elevenen való megfogására cserepeket szoktak az utak végén a' földbe ásni, de olly móddal hogy a' cserép az utnál alantabb legyen ásva; gyakran szoktak ezen cserepekbe esni, leginkább pedig párosodásokkor, a' mikor egymást a' szabadban keresik fel.

Szokás még tavaszkor ó szú ette deszkákat az utba rakosgatni, ezek alatt a' lótetük szeretnek mulatni, 's ott könnyen megtalálhatók.

Különös szernek tartják a' lótetük összegyüjtésére, 's könnyebb pusztitására, ha az ember télnek közelgése alkalmatosságával, mint egy kubik lábnyi nagyságu lyukakat ás több helyeken a' kertben, ezeket azután friss ló-ganéjjal kitömi, 's ismét földdel beboritja. A' ganéjnak szaga 's melegsége által oda csalogatva, ezen lyukak felé sietnek a' pusztitó állatok, hogy téli lakásul készitsék el magoknak, 's igy azután tavaszkor midőn ezen lyukakat kitisztitja az ember, könnyen megfoghatja az ártalmas férgeket.

A' plántákat sokáig az által is lehet a' lótetüktül oltalmazni, ha a' veteményes ágya-

kat az ugy nevezett olajlisztel vagy olaj pogácsával behinti az ember, 's ezt a' földdel a' kapálgatás utján összeegyelitgeti. Az is használ még, ha az ember ezen olajpogácsákat forró vizzel leforrázza, azután kihüti, 's az ültetendő növények tövecskéit ezen nedveségbe mártogatja, 's azután ezen nedveséggel melly a' nélkül is kövériti a' földet, öntözgetni is lehet.

Olly férgek ellen mellyek

1ör. A' borsónak, a' földben lerágják csiráját 's igy a' kikelést megrontják, legjobb ha a' borsó ültetése alkalmával az árkocskákba szénport vagy széndarabocskákat hinteget.

2or. Vannak férgek, mellyek a' salátáknak ártanak, ugy hogy ezek elfonnyadnak és kidülnek — ezen férgek vastagok szoktak lenni, 's egy félarasznyira a' saláta tövén ülni, ezek ellen nincs más szer mint hogy ha a' saláta hervadását észre veszi a' kertész, azonnal nyomozza, 's ásással ölje meg.

3or. Férgek mellyek a' krumplit, (burgonyát vagy bandurkát) sértegetik és megkezdik a' föld alatt. — Ezeket kiirtja az ember hogyha az ültetés alkalmatosságával fahamvat vet a' gödörbe, együtt a' maggal.

Betürendszerinti feljegyzése a' kerti növényeknek és veteményeknek.

Andivia *saláta l. nyári Endivia.*

Ánis (*pimpinella Anisum*) ezt többnyire Martius holdnapban szokták vetni, ugy hogy egy szem a' másikától, egy tenyérni távolságra essen; ezután a' magot gereblyével bekapargatni kell, eltart a' magva három esztendeig, de a' plánta csak egyig, könnyen és bőven terem könnyü ganéjozatlan földben.

Artícsoka (*Cynara Scolymus*). Ezeket kétféleképen lehet nevelni, vagy magbul, vagy pedig fattyu hajtásokbul, mellyeket tavasszal a' mikor már nem lehet derektől tartani, az anyatörzsöktül elválasztani kell, 's jó, nem igen könnyü, de napnak kitett földbe három lábnyira egymástul ültetni, 's eleinte szorgalmatosan öntözgetni 's kapálgatni. A' magot melly hat esztendeig is épen marad, Aprilis holdnapnak kezdetén 18 hüvelyknyire egymastól ültethetni. — Azonban ha a' szükség ugy hozza magával Junius holdnapban is lehet berakni, 's tizennégy nap mulva kikel.

Basalikom (*Ocymum basilicum*). A' Basalikom háromféle, egészen nagy, közép és apró levelü; a' plánta maga csak egy esztendeig szokott tartani, de a' magva eltart kettőig, vetni Aprilis végével vagy Május elején szokták, jó kövér földbe, egy tenyérnyi távolságra egymástol, 's gyöngédeden béveretik gereblyével, hét nap elfolyása után kö-

zönségesen kikelni szokott. Juniusban vagy a' gyomlálás, vagy a' plántácskák kiültetése által megritkitatik.

Bab — nagy kerti bab — vagy inkább sörtés bab vagy paszuly vagy pattogó bab. (*Vicia faba major.*) A' plánta egy esztendeig él: a' magva, melly sovány-dad de nedves földdel megelégszik öt évig megmarad, ezt ha az idő megengedi Martiusban néha korábban is, de rendszerint Aprilis vagy Majusban szokták ültetni, ha azonban folyton fiatal gyümölcsöt kiván az ember, később is, — a' babot egy jó arasznyira három vagy négy hüvelyknyire mélyen kell duggatni, a' mint már annyira nőttek, hogy hüvelyeket formálnak, lekell a' fejeiket törde lni vagy csipdelni, azután több gyümölcsöt hajtanak. A' szellős helyet igen szereti a' bab, azért a' sárgarépa vagy burgonya azaz: krumpli közé is szokták soronként ültetni. A' mi megmarad magnak, ha felesleges, daránák készitve hizlalásra is használtathatik.

A' közönséges babon kivül, még sok másféle is vagyon, ugy mint: az apró hollandiai — a' széles nagy angol melly két fajtát különösen a' kertekbe lehet ajánlani.

Török bab, felfolyó bab (*phaseolus vulgaris*). A' plánta egy esztendeig tartó, a' magva ötig, közönségesen Májusban mikor a' cserfa fakadozni kezd, szokták ültetni, középszerü földön, 2 vagy 3 hüvelyknyire egymástól és egy hüvelyknyi mélyen, közönségesen kis árkocskákba sorjával, vagy vesszők körül szokták rakosgatni. Egy ágyba 3 legfeljebb négy sort lehet ültetni. Mind azért hogy könnyebben lehessen a' leszedés alkal-

matoságával hozzá férni, mint pedig azért hogy a' levegő szabadabban megjárhassa. Ha a' föld igen száraz, az árkocskákba vizet kell önteni, 's ha a' föld beszivta akkor kell a' babot duggatni, 's száraz földel betakargatni. Ha az idő szolgál öt nap mulva kikel a' bab.

A' tüzszin virágu babot egyedül csak más babbal vegyitve lehet ételnek használni, ezen kivül még szamtalan folyó bab fajok vannak, mellyek közül legméltóbbak az ajánlásra, elősször a' hus bab, hamuszinü, másodszor a' császár bab sárga, a' király bab veres pettyekkel.

A' törpe, bokros 's gyalog babokbul is szinte sokféle fajok találtatnak, külön külön féle szinekkel, ezekből csak két két sort kell rakni, egymástol nyolcz hüvelyknyire, szokás szerint később ültetik, Junius eléjen vagy azután is, részint hogy zöldjében ehesse az ember, részint hogy bésavanyithassa.

Borsó (*Pisum sativum*). A' plánta csak egy esztendeig, magva ötig szokott eltartani, ültetni Martiusban, Aprilisban, Majusban vagy később is lehet, de még korábban is, legjobb magát az időhez tartani. Közönségesen sor szerint szokták duggatni, egy ágyba három sort, mindeniket egy lábnyira a' másikától, a' borsót egy hüvelyknyi távolyságra, 's két hüvelyknyi mélységbe. Ha az idő kedvező, öt nap mulva kikel a' borsó. A' borsó felette szereti a' szellőnek megjárható 's a' napnak kitett helyet; mi előtte fonószálakat hajtana, vesszőket kell mellé szurni.

A' borsónak is különféle fajai vannak, van koránti, van késői, van 1—2—3—4—5 lábnyi magosságu. Jó időben 7 hét mulva lehet

zöld borsót enni. A' borsónak első gyümölcséből ha jol megérik 's megszárad, meg ugyan azon esztendőben lehet vetni, 's néha kétszer is megszedni. Ha a' borsót, legyen az bár melly faju, hold ujságakor vetik, akkor igen nagyon szárat hajtanak, sokáig virágzanak, 's külön időszakaszokban szoktak érni, 's ez a' konyha szükségére igen hasznos. Ellenben ha a' holdnak fogytakor ültetik a' borsót, akkor hamar elvirul 's egyszerre megérik, a' mi a' szántó földön vetett borsóra hasznos.

Korona vagy bokorborsó 5 lábnyi magosságu, ezen fajt a' kolompér közé is szokták ültetni, egyenkint, vagy legfellyebb három szemet egy lyukba, itt nem annyira ronthatja a' veréb, a' magasan felnövő fajbul jó ha többfélit bir az ember, és az ültetést ugy alkalmaztassa, hogy egy fajt mindig más követhessen, hogy folyton lehessen zöld borsó az asztalon. Legbiztosabb ha az ember minden napot, mellyen borsót vetett, magának pontosan feljegyez, hozzátévén mikor micsoda fajbul ültetett, 's mikor lett mindegyike az asztalra alkalmatos, 's jövendőben e' szerint intézheti dolgát.

Czukor borsó, ezt zöld hüvelyével együtt meglehet enni, ezek között is különféle faj vagyon, magasabb, alacsonyabb — igen korántiak fejér, — 's fekete csirával, vannak bokros koránti 's későbbi borsók.

Borsó csicseri (*cicer arcetinum*) plántája egy esztendős, magva épen marad három esztendeig, Majusban szokták ültetni, középszerü földbe, egy lábnyira egymástul, 's két hüvelyknyi mélyen, 5 vagy 6 nap mulva kihajt.

Borsika vagy borsfü csombor (*Lepi-*

dium latifolium) a' plánta telelő, magva csupán csak egy esztendeig tartható, 's Martiusban két hüvelyknyire egymástól szokták ültetni, könnyeden békapálgatni. Megelégszik bár minő földel — 's Juniusban ki lehet egy lábnyira egymástól ültetni.

Broccoli — spárga káposzta (*Brassica botrytis cymosa*). Háromfélit szoktak leginkább használni, fejéret, vöröset és viola színüt, a' karvioltul csak azzal különbözik egyedül, hogy kisebb, de számosabb virágokat szokott hajtani, 's ezek ha lemetszetnek, mellék hajtások által kipótoltatnak. Szinte ugy neveltetik mint a' karviol, de ennél sokkal szaporább, minthogy a' Broccolinál nem csak a' virágot de a' néhány hüvelyknyi hosszaságu torzsát is meglehet enni, ha róla a' felső levelek letisztitatnak, 's külső kemény héjja szépen lehámoztatik. Illy módon az egész nyáron által lehet használni, sött még télben is meg-meg nő, ha a' későbbi plántácskákat, mi előtt a' hideg béköszöntene, a' pinczébe teszi le az ember, 's homokba, mellyet mérsékelt nedvesen tart, ülteti, ('s a' homokot itt mi nálunk leginkább szereti a' broccoli) szelid télben a' szabadban is kitelel ez a' plánta.

Canariai mag (*Phalaris canariensis*) csak annyiban tartozik a' konyhakerthez, a' mennyiben itt ott a' madarak kedvéért szokták kissebb mennyiségben vetni (a' mag eltart három esztendeig is, de a' plánta csak egyig, vetni Majusban szokták, megelégszik középszerü földdel, négy hüvelyknyi távolyságra kell egymástól vetni, 's azután gereblyével beveregetni, a' mag rendszerint három nap mulva

kikel, a' mint érni kezdenek a' kalászok, tüsténi le kell vagdalni őket, mert az egerek könnyen megrontják, mivel magvát igen szeretik.

Coriander (*Coriandrum sativum*), minden tekintetben ugy kell vele bánni mint az ánissal, 's egyedül csak annyiban különbözik hogy már ősszel is lehet vetni.

Czicoria gyökér (katán) (*Cichorium intybus*) a' plánta eltart két esztendeig, magva pedig hatig. Aprilisben középszerü földbe ültettetik hat hüvelyknyi távolyságra, 's gyöngédeden begereblyéltetik. Négy nap mulva kikelni szokott.

Czitrommenta, méhfü, melissa, (*Melissa officinalis*). A' plánta kitelel, a' vén gyökereket el lehet ültetni, ha az ember szét szaggatja 's Aprilisben vagy Septemberben egy lábnyi távolyságra egymástol elválasztja. Igen bujalkodva szokott hajtani 's nőni. Magva két esztendeig tart, igen kedveli a' kövér földet, Juniusban két hüvelyknyi távolyságba vettetik, 's könnyen bégereblyéltetik.

Csicsóka, földi alma (*Helianthus tuberosus*). A' plánta kitelel, minden sérelem nélkül megmarad a' földben, 's kis mellék hajtások által szokott szaporodni. A' hová ültetik onnét igen nehéz kiirtani. Magot nem szokott teremni. Megelégszik középszerü földdel, közönségesen Martiusban 's egy és egy fél lábnyi távolyságra szokták ültetni, négy hüvelyknyi mélyen. A' főzésnél alig forr fel a' viz már meglágyulnak, 's ugy valamint a' zellert sáláta gyanánt is lehet használni.

Eper — földi eper (*Fragaria vesca*). Telelö plánta, szereti a' kövér és nedves föl-

det, mellyre a' nap sugárai nem igen sütnek, mert másként igen hamar elvirágozna és nem gyümölcsöznék. Ha az ember szaporitani akarja, vagy uj ágyat beültetni, tehát a' fattyuhajtásokat kell elválasztani az öreg tövektül, mint leveleit, mint gyökereit egy kevésé megröviditgeti, és azután tavasszal vagy pedig Augustusban elülteti (de csak ne később, hogy még a' télnek béköszöntése előtt gyökeret hajthassanak és erőre kapjanak) közönségesen egymástol egy lábnyira ültettetik az eper. Az epernek hosszu bajszai hamar ha csak a' földhez érnek gyökeret szoktak hajtani, 's ezeket is szinte lehet elültetésre használni. — Összel az eper sorok közé, mellyekbül csak négyet szoktak egy ágyba ültetni, közönségesen raponcza saláta magot szoktak vetni, tél közelgésével rövid ganéjjal befedezni; 's igy tavasszal, jókor van kerti saláta.

Az epernek különféle fajai vannak — vannak közönséges, igen koránti, 's olly eprek a' mellyek az egész nyáron át teremnek. Az ugy nevezett ananász eprek, mellyek kerületjökre nézve, a' legnagyobb olasz cseresznyét felülmulják, minden kétség kivül a' legjobb gyümölcsök közé számitatnak, mellyek a' mi éghajlatunk alatt teremnek,

Estragon (*Artemisia dracunculus*) mint eczet füszerszám igen kedves plánta, 's még pedig telelő, 's bár minő helyecskével megelégszik a' kertben. Néha néha szerte szaggattatnak az anya bokrok, hogy friss hajtást lehessen szerezni.

Endivia, ez kétféli, téli (*Cichorium Endivia*) 's nyári (*Lactuca sativa*). 'S meg is kell egymástol különböztetni, a' téli Endivia

két esztendeig tartó plánta, levelei vagy csipkések és keskenyek, és ez csipkés Endiviának, vagy szélesek és kevesebbet csipkések, és ez sima endiviának neveztetik, mind a' kettőt Junius végével vagy Julius kezdetén a' napnak kitett ágyba szokták vetni, 's azután Augustusban, egy lábnyi távolyságra egymástól kiültetni, ezután mintegy October közepéig sok levelet hajtanak, mellyeket száraz időben kákával, hársfahéjjal vagy sással bokorba kell kötözgetni, 's a' mint a' közönséges saláta megszünni kezd, ezt kell elővenni, annyival inkább alkalmatos pedig, mivel száraz pinczében, a' legmélyebb télben is épen el lehet tartani, a' magnak szánt gyökereket tavasszal kiültetí az ember olly helyre, a' hová a' napnak sugárai melegen sütnek.

A' nyari Endivia — ezen plánta csak egy esztendeig szokott tartani, magva pedig eltart négyig is, Martiustol fogva Juniusig folyton lehet vetni, de kövér földbe, mint egy két hüvelyknyi távolyságra egymástol, azután könnyeden begereblyélni, öt nap lefolyta után, szépen kikel, 's Majustul fogva Juniusig három negyed lábnyira egymástól elültettetik.

Fodormenta (*Mentha crispa*). Ez a' növevény nem csak telelő, hanem felette bujalkodón sarjadozó, mellék hajtások által szokott szaporodni, fökép hogy ha könnyü földbe tétetik. Magva csak egy esztendeig tart el. Aprilisben szokták vetni, mint egy három hüvelyknyire egymástól, alig szükséges földdel béboritani. Mindenféle földben terem. Az öregebb töveket majd mindenkor, de még is leginkább Martiusban, Juniusban, vagy Augus-

tusban lehet elválásztani egymástól — 's ugy elültetni.

Hagyma, nyári hagyma (*Allium cepa*). A' plánta két esztendeig, magva háromig tart, Martiusban közép földbe ültetik, 9 nap mulva kikel. A' legjobb fajok a' hollandiai vörös, a' hollandi fejér. Mind ezen hagymák, együtt Septemberben kivétetnek, a' legkisebbeket a' jövő évre ellehet tenni, 's ujra elültetni.

Mogyoró hagyma. (*Allium escalonicum*), ezt is mint a' fokhagymát ugy kell ültetni Majusban vagy Novemberben.

Metéllő hagyma (*Allium Schoenoprasum minus*). Magtalan telelő plánta középszerü földben is megterem Martiusban vagy Septemberben ültetik $\frac{1}{2}$ lábnyira egymástól.

Szent János hagymája (*Allium Schönoprasum majus*). Telelő növevény, középszerü földben terem, Augustus vagy Septemberben 1 lábnyira ültettetik egymástul, mellék hajtásokbul lehet szaporitani, rokon a' metélő hagymával.

Fokhagyma (*Allium sativum*). A' növevény ugyan kitelel, de jobbnak tartjak még is, hogy ha a' fokhagyma Augustus első felében a' földbül kivétetik, 's száraz helyre tétetik, ezután széjjel szedik és Septemberben vagy Martiusban ismét elültetik, vagy ha ne talán kivül hagyatott, más ágyba duggatik, megelégszik középszerü földdel, és egy fél lábnyira ültettetik egymástul.

Spanyol hagyma vagy Porre (*Allium Porrum*). A' plánta két esztendeig tart 's magva ugyan addig, 's Aprilisben középszerü földben két hüvelyknyire egymástól vetik, 's bégerebljélik, 's Juniusban egy fél lábnyira egymástól

elültetik, kilenez nap mulva kikél a' mag. A' Porre hagymának különféle nemei vannak u. m. nyári, téli 's a' széles brabanti.

Káposzta. Ennek különféle fajai vannak — vannak fejetlen és fejes kaposzták. A' fejes káposzta ismét vagy sima, mellyet hordókba szoktak bétaposni, vagy csipkés.

Kék káposzta (*Brassica oleracea*, braun vagy blau Kohl). A' pránta két évig, magva ötig szokott épen maradni. Martius, Aprilis, Majusban, néha később is szokták vetni, némelly vidéken hol igen művelik, mindennemü földel megelégednie kell, árnyékos hellyel, 's olly foltokon hol nem igen szokott valami jó teremni; de szabad szellőnek kitéve 's tér helyen sokkal jobban terem. Magvát mint egy két hüvelyknyire kell egymástól vetni, begereblyélni, négy nap mulva rendszerint kikél, ha csak az idő kedvező. Majus, Junius, Juliusban, néha később is, egy lábnyira egymástul elültetik. A' káposzta különféle, van egészen zöld — kék, van kék fejér, vagy vörös karimával.

Mennél alacsonyabb, 's mennél csipkésebb annál jobb, annál inkább kiálja a' téli fagyot.

Fejes káposzta (*Brassica capitata oleracea*). Plántája két évig, magva 5ig tart. Közönségesen Martiusban két hüvelyknyire egymástól kövér földbe szokták vetni, jó időben 4—5 nap után kikél, 's Majus vagy Juniusban 2½ lábnyira egymástól elültettetik.

Ha az idő az elültetés alkalmával igen száraz, tehát elébb a' lyukakba, mellyekbe a' káposzta ültettetik, vizet kell önteni. Bizonyos idő mulva ha terülni kezd, kapálni kell, 's a' legalsó levelig körültöltetik földel, a' mi

által a' dudva kiirtatik, 's a' plánta növése előmozditatik.

A' legjobb káposzta fajok a' braunschweigi lapos, és a' hollandiai. Mi Magyarok azonban, kiknek a' káposzta mindennemüen készitve legkedvesebb nemzeti eledeleink közé tartozik, soha sem szorulunk a' káposzta magjának külföldrül való hozására, hazánknak több vidékei a' káposztának legnemesebb fajaival diszeskednek, ugy hogy hosszas névsort kellene ide iktatni, ha mind előszámlálni akarnánk, nincs ugy szolván helység, melly e' kedves és hasznos plántának hijával volna.

Nagy vörös hollandiai káposztát, melly korábbi 's későbbi, még is ajánlásra méltónak tartom.

Karviol vagy kartifiol (*Brassica oleracea*). A' plánta csak egy esztendeig tart, de a' magva ha jó helyre tétetik, eltart öt esztendeig is. A' kartifiol kétféle, koránti és későbbi: az elsőből az angol és a' cyprusi érdemli a' megkülönböztetést, az utóbbibol az ásiai nagy.

Hogy a' kárviol a' legfinomabb zöldségek közé tartozik, az közönségesen ismeretes; de nem olly közönségesen, miként lehesen igen nagy és kemény rózsákat nevelni, a' mire leginkább vigyázni kell, az a' következendőkben foglaltatik:

a) Mindenek előtt, a' feljebb emlitett fajokbol kell magvat szerezni (a' három esztendős mag jobb a' frissnél) neveljen ebből magának az ember a' meleg ágyban, vagy más könnyü földben, melly azonban jól megganéjolva legyen, szép ültetvényeket, mellyeknek elültetésök előtt az ágyat, melly

számokra rendelve van, jól megöntözni kell ganéjlével (ez, a' hamval meghintés mellett igen jó szer a' földi bolha, 's földi giliszta elüzésére) — ezután a' mint a' növevények magasodni, 's néhány levelet hajtani kezdenek, megritkitatnak, hogy mindenikének szabad helye legyen; mindenkor szorgalmatosan kell öntözgetni, 's a' dudvát mellőlök kigyomlálni.

b) A' plántákat kövér de nem frissiben ganéjolt földbe kell ültetni, két lábnyira egymástól az elültetés után, mingyárt meg kell öntözni vizzel, nyolcz nap lefolytával pedig ganéjlével, e' czélra legjobb az árnyékszékekből; eféle öntözést, következőleg kétszer háromszor is lehet később ismételni, de a' plánta gyökere körül mindenkor egy kis gödröcskét kell csinálni, 's az öntözés után legott bétapasztgatni, ezen a' mint első tekintetre az ember hiszi, csekélység, kimondhatatlanul munkálódik a' plántáknak növésére, ezek, az által, nem csak hogy kiterjednek, hanem rövid idő mulva, rózsákot is hajtanak.

c) A' mint az ember a' rózsákot látja, tehát nem kell késni 's a' plántát szorgalmatosan meg kell visgálni, 's a' közönségesen megjelenni szokott, hamvas és zöld hernyókat le kell szedni, mert ezek a' plánta szivébe rágják bé magokat, és az egész növevényt tönkre teszik, ugy hogy rothadásnak indul. A' rózsát még az által is kell a' napnak melegségétül oltalmazni, hogy körülötte a' nagy leveleket befelé tördeli az ember és reá boritgatja, mind addig mig

kiterjedezni és szép fejér szinét veszteni kezdi.

Ezen három rendszabásnak pontos megtartása által, ha csak az idő egyébként kedvez, (a' minek ezen gyenge plántára igen nagy befolyása vagyon) mindenkor igen szép karviolt lehet nevelni. Azonban hogy ezen közönségesen kedvelt zöldséget, jó 's dudvátul kitisztitott földbe kellessék ültetni, az magában is érthető. Továbba olly helyet kell választani ha lehet, mellyet a' szellő szabadon megjárhat, hanem a' hová a' napnak sugárai nem igen 's nem állandóan sütnek.

Kalerábe (*Brassica oleracea gongyloides*). A' plánta két esztendeig magva pedig eltart öt esztendeig, és Martiusban kövér földbe kell vetni, 's könnyen bégereblyélni, öt nap multával szokott közönségesen kikelni, és Majusban vagy Juniusban egy lábnyira egymástul ültettetik. A' kalerábék között leginkább ajálhatni az angolt.

Karó répa (*Brassica oleracea Napobrassica*). Magva öt esztendeig, plántája kettőig tart, Majusban de csak ne igen korán, (mert igen bujan szokott másként hajtani,) középszerü földbe kell vetni, öt nap mulva kikél, ha ültetésre alkalmas egy és egy fél lábnyira kell egymástul Junius vagy Julius holdnapokban elültetni.

Kávé bükköny (*Astragalus baeticus*). Ez, csak néhány esztendők óta lett ismeretes, mint igen egészséges és kellemetes pótléka a' kávénak, a' magva ollyan mint a' bükkönyé, csak hogy valamivel kissebb és laposabb, ezt Aprilistül Juniusig épen ugy, mint a' borsót lehet ültetni, 's szinte ugy kell vele bánni.

Krumpli, Kolompér, burgonya, bandurka (*Solanum tuberosum*). A' gyümölcs ha a' tél nem igen kegyetlenkedő, télen át kitelel, 's mindenféle földbe szaporán terem, egyébként ha kivül nem akarja teleltetni, tehát öszkor kiszedi, ha lehet száraz időben, és telelésre pinczébe vagy jó mély verembe teszi, mellyeket szalmával 's azután földel beborit, hogy a' fagy ne árthasson neki.

Ez a' gyümölcs annyira ismeretes felszámlálhatatlan hasznaival, hogy a' vele való bánás modját hosszasan előadni, hálaadatlan, hosszadalmas, sőt unalmas munka fogna lenni. Tudni illik mint egy hat hüvelyknyi mélységü gödröcskéket kapál az ember, és egy vagy ha igen apró két krumplit vet bé az ember és tüstént beboritja a' földel, egymástul mint egy harmadfél lábnyira. Az ültetés Aprilis vagy Majusban történik. Még azon földet is, mellyben len vagy téli repcze volt, haszonnal lehet krumplival beültetni, mert ez Szent János napja körül megérvén, az ugy nevezett orosz koranti burgonyára alkalmaztathatik. Arról hogy a' bandurka mellé vagy nagy szemü babot lehet ültetni, már szóllottunk.

Hogy a' burgonyának igen sokféle fajai vannak, az ismeretes; igy példának okáért a' korántiak, mellyek közönségesen fejérek vagy sárgák, hosszukásak és egy kevésé laposak.

A' hollandiai vagy angol bandurka, ezek igen jó izük, hanem valamivel mélyebben kell a' többinél ültetni 's teljeséggel nem kell megkapálni, különben igen aprók szoktak teremni, ez a' fajta legalkalmatosabb a' kertekben való ültetésre, legjelesebb közöttök az átaljában kedvelt Arakatsa.

A' burgonyának minden fajtája főkép ha az idő kedvez, bőven szokott teremni; de lehet a' burgonyát nem csak a' mint közönségesen szoktak gyümölcsébül, hanem magvábul is szaporitani 's termeszteni, a' magva virágzása után mingyárt látható; mert azon kis almácskákban, mellyeket hajt, található. Ezt a' magot rostán át mind addig mossa az ember vízzel még tiszta nem lesz, azután jól megszáritja, télen át jó helyen tartja, 's tavaszkor ritkán elveti: Az első nyáron a' burgonya alig lesz nagyobb egy szerecsen diónál, 's nincs semmi íze, a' következő nyárral, minekutánna télen által szorgalmatosan oltalmazta minden hideg ellen, kiülteti az ember, nagyobbra nőnek ugyan de még eledelül nem lehet használni; ha most ezeket harmadszor a' földre bizza az ember, tehát nem csak tökélletes nagyságu hanem igen kellemetes izü burgonyát nyer egyszersmint. Szokták tovább mások a' burgonyának télen át, főkép a' melegebb pinczében tartattak csiráibul hajtott gyökereit csirástul együtt kimetszeni 's elültetni; sőt még a' vastagon hámzott héját is ha csak egy vagy két szem marad rajta, 's ez is mint a' gyümölcs ugy terem.

Köles tulajdonképen a' mezei vetemények közé tartozik, de minthogy madár eledelül is szokták használni, tehát a' kanariai maggal a' kertekbe is szokták vetni, ennek is számtalan fajtái vannak, szereti a' könnyü fövenyes földet.

Köménу (*Carum carvi*) a' plánta eltart két esztendeig, és ugyan annyi ideig a' magva, mellyet csak a' második esztendőben lehet aratni. Vetni Aprilisben vagy még Augustus-

ban is lehet, vetni középszerü földbe, a' magot bégereblyélni kell, 's mint egy két hüvelyknyi távolságra essék egymástól, ha a' fáradságot nem szánja az ember, Juniusban vagy Septemberben fél lábnyira egymástól elültetheti.

Kukoricza (*Zea mays*). A' plánta egy esztendeig a' magva pedig ötig szokott eltartani. Aprilis holdnapnak végével kövér földbe 12 hüvelyknyire egymástól ültettetik, öt nap mulva rendszerint ki szokott kelni. A' kukoriczának is igen sok nemei vannak, de legméltóbb 's figyelemre az apró felette lisztes olasz, mellyet guarantinonak szoktak nevezni, 's főkép a' kertben való vetésre ajálható, mivel kevés helyet foglal el, és négy holnap mulva megérik.

Kigyó hagyma vagy Roccambol (*Allium scorodoprasum*). Ez inkább a' fokhagymák közé mint a' vöröshagymák közé tartozik. Izére nézve kellemetesebb mint a' fokhagyma, és csipősebb mint a' közönséges hagyma, és az a' különös tulajdonsága vagyon, hogy nem csak benn a' földben, hanem ha pálcza tétetik mellé, körüle fonodik és kívül is hajt hagymákat, mellyeket ismét uj ültetésre lehet használni, ugy hogy ezt a' hagyma nemet az örökös hagymákhoz vagy mindég termökhez lehet számlálni.

Kalánlevelüfü (*Cochlearia officinalis*). A' plánta két esztendeig szokott tartani, 's szinte annyi ideig a' magva, ezt Aprilisben vagy Augustusban középszerü földbe kell, négy hüvelyknyire egymástól, vagy sorokként ültettetik.

Lavendula (*Lavendula spica*). A' plán-

ta telelő, 's igy a' magva csak egy esztendeig tartható, Aprilisben kövér földbe két hüvelyknyire egymástól elvetni 's beboritgatni kell gereblyével. Juniusban ki kell ültetni. A' régi gyökereket el lehet tépdelni, 's Mártiusban vagy Augustusban szét ültetni; de arra kell vigyázni, hogy gyökereik mélyebben jöjjenek mint voltak.

Lencse (*Ervum lens*). Ezen növevény is szinte inkább tartozik a' szántó földre, mint a' kertbe; a' plánta egy, a' mag két esztendeig tart, négy nap alatt kikél, közönségesen Aprilisben kell vetni.

A' lencsének is sok nemei vannak, van fejér gömbölyü, van sima, 's van pirosló, a' lencsét is lehet ugy termeszteni vesszők mellett *mint* a' borsót.

Majorán (*Origanum Majorana*). A' plánta esztendeig 's a' magva is addig szokott eltartani, szereti a' jó 's kövér földet, Májusban kell vetni, ha az idő kedvez, hét nap lefolyta mulva csirázik, Juniusban fél lábnyira egymástól elültettetik.

Vagyon téli majoranna is (*Origanum heracleoticum*). A' plánta kitelel, magva egy esztendeig tart, szereti a' kövér földet, Aprilisben szokták vetni, Májusban vagy Septemberben a' régi töveket szét lehet szedni 's elültetni egymástól.

Mák (*Papaver somniferum*). A' plánta egy esztendős, magva kettőig eltart, Április végével könnyü de kövér földbe kell vetni. Öt nap mulva kikel. A' máknak sok nemei vannak, de a' házi szükségre közönségesen csak a' kéket és fejéret szokták használni.

Pasternák vagy fejér gyökér (*Pasti-*

naca sativa). A' plánta két esztendeig, magva csak egyig tart, Martiustól Májusig jó földbe szokták vetni, két hét mulva kikél.

Petreselyem (*Apium petroselinum*). A' plánta két esztendeig, magva háromig szokott eltartani, Februáriustul kezdve Septemberig mindig lehet vetni, de ha szép növését kivánja az ember, nem kell a' ganéjt kimélni, tizenkét nap mulva szokott kikelni.

Különös ajánlást érdemel minden petreselyemek között, a' csipkés vagy bodros petreselyem.

A' petreselyemnek zöldjét a' mint tudva van a' konyhába az étkekbe szokták használni, de használják a' gyökerét is — (*Apium Petroselinum — radice eduli — rapaceum*). A' plánta két esztendeig, magva háromig tart, szereti a' kövér földet.

Pimpinella (*Poterium sanguisorba*). A' plánta telelő, magva megmarad épségben két esztendeig, Aprilisben kövér földbe vettetik. Juniusban pedig elültettetik.

Portulak (*Portulaca oleracea*). A' plánta egyedül csak egy esztendeig szokott eltartani, magva két esztendős lesz, minden nemü földbe lehet vetni soronként vagy pedig ágyba, két hüvelyknyire egymástól vettetik, négy nap mulva ki szokott kelni 's Májusba fél lábnyira egymástul elültettetik. A' Portulaknak két neme vagyon melly leginkább szokott használtatni, nevelése nem nagy gondviselést kiván.

Raponcza saláta (*Valeriana locusta*). Némellyek mezei salátának, egérke fülnek is, vagy galambbegynek nevezik, a' plánta csak egy esztendeig szokott tartani, magva azon-

ban háromig, és Junius, Augustus, Septemberben, sőt még később is szokták vetni. Az első vetésből már ősszel, a' másodikbul télben; de leginkább jókor tavasszal kellemetes és igen jó izü salatát ehetik az ember, a' mikor még semmi más zöld saláta nem kapható.

Lehet kitisztított borsó ágyba vetni, ha azt ujra felássák, nem különben káposzta után is tüstént, mind a' két plánta megmarad egymás mellett, szintugy a' hol ugorka, hagyma, spinát, vagy saláta állott. Mennél tisztábban tartatnak a' fiatal növevények a' gyomtól, annál szebben, annál bujábban emelkednek a' plánták 's annál inkább javul a' növevény.

A' mag a' következő év Junius holdnapjában szokott megérni. Ha már a' mag kihulni kezd, tehát ideje tövénél lemetszeni, valami ponyvára vagy lepedőre kiteritgetni, ott megszáritani, kicsépelni 's kitisztitani.

A' nagy raponcza, vagy csomborka egészen különbözik a' másiktul, golyó forma gyökereket szokott hajtani, mellyeket őszkor vagy télben leforrázva salátának használnak, vagy a' zöldséges levesben főznek. A' plánta két esztendeig szokott eltartani, 's Aprilisben könnyü de jól megganéjolt földbe kell vetni.

Retek (*Raphanus sativus major*). A' plánta eltart két esztendeig, magva pedig ötig, középszerü földbe kell vetni. A' reteknek különféle fajtái vannak, legjelesebbek a' következendők.

Nyari retek, ez kétféle kerekded és hosszas, ezt Májusban hat hüvelyknyire egymástól szokták a' földbe duggatni.

Téli retek, ez is szintén mint a' feljebbi két féle, hosszas és gömbölyü, Juniusban tizen-

két hüvelyknyi távolságra egymástul 's mint egy hüvelyknyi mélyen szokták duggatni.

Holnapos retek *(Raphanus sativus minor)* a' plánta egy esztendeig, magva ötig is eltart, Aprilistől Augustusig négy hüvelyknyire egymástul kell ültetni. Vannak igen sok nemei, ezek között legjelesebbek a' hollandiai sárga, a' vörös hosszas angol, 's a' vörös gömbölyü angol, továbbá a' korcs holnapos retek, a' bécsi sárga holnapos retek, fekete korcs holnapos retek, fejér holnapos retek, vörös hosszú champaniai retek, végre a' pisztráng retek.

Répa, fejér répa, őszi répa *(Brassica rapa)* a' plánta két esztendeig, a' magva háromig eltart. Tavaszkor vagy Kilián napja után szokás vetni hat hüvelyknyire egymástul. Négy nap mulva kikél. Vannak különféle fajtái: ugymint korántiak, vagy is az ugy nevezett májusi répa, hollandiai, kerek, sárga 's fejér; az első féle a' legkellemetesebb izű, 's már Mártius végével vagy Aprilis elejével jó földbe vettetnek, szorgalmatosan ki kell gyomlálni, 's úgy megritkítani, hogy egyike a' másikától nyolcz hüvelyknyire essék.

A' legjobb nemű répákhoz tartoznak a' bajor répa és a' Teltaui, ezeket télen át igen jó enni, nem is szükséges, nehogy igen nagyra nőjjenek, kövér, hanem fövényes földbe ültetni, 's nyolcz hét mulva kiszedetnek, és telelésre pinczébe tétetnek.

A' nagy német répát mind a' konyha, mind a' marha számára lehet nevelni.

Téli répa *(Brassica napus)* ennek a' plántája két esztendeig szokott eltartani, tudni illik Septembertül kezdve a' következő év szent János napjáig. Magva három esztendeig

épen megmarad és September elején vagy néha korábban is hat vagy nyolcz hüvelyknyire egymástul elültettetik.

Czukorrépa vagy kerekrépa, (*Beta vulgaris rubra*) a' vörös répának egy fajtája, a' plánta két esztendeig, magva négyig eltart, Aprilisben középszerű földbe egy hüvelyknyi mélyen duggatják, hat nap mulva kikél. Juniusban két lábnyi távolságra kell elültetni egymástul. Ezen répát a' gazdák közönségesen a' marha kedvéért nevelik, leginkább pedig a' tehenek számára, mert igen téjszaporitó; ez azon répa, mellyből czukrot és syrupot készitenek, sőt még dohány pótlékul is lehet leveleit használni, ott hol a' dohányt nem, vagy igen keveset termesztik.

Vörös répa vagy czékla, (*Beta vulgaris cicla*) a' plánta két esztendeig, gyökere négyig szokott eltartani. Aprilisben jó kövér földbe vetik, és vagy ugy használják, a' mint vetve van spinatnak, vagy pedig Juniusban elültetik két lábnyira egymástul, hat nap mulva közönségesen ki szokott kelni.

Sárga répa, Murok répa, (*Daucus Carotta*) ennek is több fajtáji vannak, ugy mint hollandiai, koránti 's melegágyi; az utobbiak ugyan nem lesznek nagyok, de négy héttel hamarébb használhatók, mint a' *későbbi* fejér sárgásak és vörös sárgásak. A' plánta két esztendeig, magva ötig szokott eltartani, megelégszik középszerű földel. Mártiusban hat hüvelyknyire egymástul szokták vetni, három nap mulva kikél.

Ruta (*Ruta graveolens*). A' plánta telelő, magva két esztendeig szokott maradni, Aprilisben kövér földbe, négy hüvelyknyire vette-

tik egymástul, és Juniusban egy lábnyira egymástul elültettetik.

Rozmarin (*Rosmarinus officinalis*). A' plánta állandó 's jó helyen eltéve kitelel ha cserepekbe vagy ládákba ülteti az ember a' télnek békövetkezésével. A' Rozmarin magva eltart egy esztendeig, és Aprilisben kövér földbe három hüvelyknyire vettetik egymástul, Juniusban pedig kiültettetik.

Szokás azonban a' Rozmarint máskint is szaporitani, tudniillik homlitani, avagy oltani is; de mind a' két mód mellett arra kell vigyázni, hogy se a' homlitások, se az oltoványok ne legyenek napmelegének kitéve, 's a' hely inkább nedves mint száraz legyen.

Saláta (*Lactuca sativa*). A' plánta rend szerint egy nyárnál nem tart tovább, de van téli fejes saláta, melly télen át is eltart, magva jó állapotban marad négy esztendeig is. Mártiustól fogva, minden holnapban lehet egész Augustus végéig ültetni kövér földbe. A' magvát vetni kell, 's öt nap mulva kikél. A' salátának igen sok fajtáji vannak; de ajánlásra érdemesek, a' nagy sárga ásiai, a' nagy sárga herczegfő, a' nagy sárga berlini, fejes vér saláta, vagy a' pisztrang saláta, barna nagy berlini; ez belül sárga, a' czukor vagy svédfő, a' mogulfő, a' közönséges, a' jókori vaj saláta, a' koránti sárga, a' hollandiai fejes saláta, koránti sárga kőfej, 's téli fejes saláta, ezt Augustusban vetik, 's a' tél beköszöntése előtt nyolcz hüvelyknyire egymástul kövér földbe elültetetik; tavasszal szorgalmatosan megkapálja az ember 's ganéjlével megöntözi, erre hamar fejbe hajt, és így a' többinél hamarébb lehet használni.

Kötni való saláta, az az nyári Endivia, lásd Endivia.

Sátorja (*Satureja hortensis*) ez a' plánta, mellyet nem csak a' babba mint fűszerszámot szoktak használni, hanem a' melly egyszersmint a' csirke pecsenyének különös jó izt ád, egy esztendeig szokott eltartani, valamint a' magva is, megelégszik bár minő földel 's ott a' hová egyszer vetette az ember, magától is megterem, 's alig lehet kiirtani. Mártiusban vagy Aprilisben ritkán 's három újnyi távolságra egymástul kell vetni. Ha valaki a' gyönge plántácskákat, a' mi ugyan nem szükséges, elültetni akarja, tehát ezt Május holnapban tegye, 's mindég fél lábnyira egymástul.

Sóska (*Rumex scutatus*) A' plánta állandó, magva csak egy esztendeig tart, Aprilisben kövér földbe kell vetni, 's Juniusban egy lábnyi távolságra elültetni.

Skorzoneria (*Scorzonera hispanica*). A' plánta állandó, magva három évig eltart, Mártiusban középszerű földben négy hüvelyknyire vetik egymástul, magvat csak a' második esztendőben hord, a' nélkül hogy a' gyökérnek ártana.

Spanyol bors (*Capsicum annuum*). A' plánta egy esztendeig tart, magva háromig; ezt jo kövér földbe három hüvelyknyire egymástul kell vetni, Aprilisben, és Majusban kiültetni.

Spárga vagy Nyúlárnyék (*Asparagus officinalis altilis*). A' plánta állandó 's telelő 's eltart hat vagy hét esztendeig, a' spárga egy a' legegészségesebb vértisztitó növevények közűl. Lehet a' spárgát, de igen soványan és vékonyan vadon is találni, 's csak szorgalom és munka által nemesítetett meg, sokat mester-

kéltek és munkálódtak, mint lehessen szép fejér, lágy és vastag spárgát nevelni, de legbiztosabb a' legegyszerűbb mód. A' spárgát két móddal nyeri az ember, vagy magból, vagy gyökérbül; a' magot vagy őszkor vagy tavasszal az e' végre különösen elkészített földbe kell vetni. Csak három esztendő mulva lehet az eddig magokra hagyott fiatal plántácskákat kiszedni, 's egymástul egy lábnyira igen mélyen kiásott és jól megganéjolt földbe, melly mindazonáltal könnyű legyen kiültetni; a' spárga ágynak, a' mennyire lehetséges, nyilt és a' napnak jól kitett fekvésének kell lenni. Minden plánta mellé pálczát kell szúrni, úgy hogy ennek csúcsa az ágyba kilátszassék. A' következő esztendőben jó megérett lóganéjjal kell az egész ágyat bétakarni, 's ezt a' mint a' föld felengedett, vigyázattal bekapálgatni kell, 's ezt a' bánásmódot minden esztendőben hasznos sőt szükséges ismételni. Aprilisben és Májusban a' gyökerek sarjadékaikat hajtani szokták, de ezeket ha szép Spárgát kivánunk, sem az első sem a' második esztendőben nem kell lemetszeni, hanem erősödni engedni. Csak a' harmadik esztendőben tanácsos minden gyökeret legszebb hajtásától megfosztani, 's ekkor néhány sarjadékot rajta kell hagyni, mivel másként az anyagyökér igen elgyöngülne 's elerőtlenedne. A' hajtások szárait ősszel egy lábnyi magasan a' föld színe felett lemetszi az ember, hogy a' megmaradt szárak által a' gyökér folyvást levegőt szívhasson. Egy czél irányosan elrendelt Spárga ágy tíz egész tizenöt esztendeig szokott gyümölcsözni.

Spenat (*Spinacea oleracea*), a' plánta egy évig, magva pedig öt vagy hat esztendeig

szokott eltartani. Vetni Mártiusban jó kövér földbe soronkint szokás, hat nap mulva az ép és egészséges mag kikél. A' Spinátnak több nemei vannak, a' legközönségesebb a' keskeny levelű és a' széles levelű.

Az angol Spinat (*Rumex patientia*), ez vagy tavasszal vagy ősszel jó, de nehézkés földbe vettetik, és eltart több esztendőkig. Ez sok levelet szokott hajtani, mellyek leszedetnek 's ugy mint a' spinatot szokás, megfőzetnek. Izére nézve az angol spinát a' közép útat tartja a' spinat és a' sóska között, 's minthogy egy a' legelső zöldségek közűl, 's nevelése olly igen könnyű, tehát megérdemli, hogy ajáltassék.

Témutka (*Thymus vulgaris*) a' plánta kiálja a' telet, magva két esztendeig tart, Aprilisben vagy Mártiusban szokták vetni 's pedig jól megganéjolt földbe. Májusban fél lábnyira egymástul elültettetik, magva elvettetése után rend szerint nyolcz nap mulva kikél, fűszerszámkint használtatik a' konyhában.

Torma, tengeri retek (*Cochlearia armoracia*) a' plánta állandó 's nem magvazik; szaporitani különféle módon lehet:

1ör. A' gyönge fattyú hajtásokat, ujnyi hosszaságra levagdalja az ember mingyárt tövénél tavaszkor, és azután két ujnyi mélységű árkocskába egy lábnyira egymástul függőlegesen bedugja az ember jól megganéjolt földbe, 's a' mennyire lehet, egyenes sorba, hogy a' dudvát annál jobban kiirthassa azután az ember. Tél közelgésével mind hosszú ganéjjal beboritja az ember; — a' három egymásra következő esztendőben kiméllí az ember, és

úgy bizonyos lehet, hogy szép és kellemetes izű tormát szedhet.

2^{or}. Tavasszal vagy őszkor, az anyagyökérről három hüvelyknyi mélyen levágja a' koronát az ember, 's egyenes sorba két lábnyira egymástul 's egy lábnyi mélységű árkocskába ülteti jó kövér földbe, 's ebből mind szép és vastag szárak lesznek.

3^{or}. Szokás még a' hosszú mellék gyökereket is levagdalni, azután egy hosszú árkot csinálni, 's a' tormát egymás mellé belé rakni rézsunt 's földdel beboritani; ezt néhány esztendeig folytatja az ember, mindenkor ki kiszedvén, és ismét elültetvén a' tormát. Ezen bánásmód által a' gyökér igen megerősödik.

Tök (*Cucurbita pepo*). A' plánta csak egy esztendeig, magva pedig háromig is eltart, a' magvából olajt szoktak ütni. A' tökmagot Májusban jó kövér, egy keveset nedves földbe kell ültetni, egy hüvelyknyi mélyen, két lábnyi távolodásra egymástul, hét vagy nyolcz nap mulva, ha az idő kedvez kikél, főkép ha ollyan helyre jut, hol a' nap hozzá férhet, és elegendő tágasságú helye vagyon a' szerte szét folyhatásra, minthogy igen sok szára vagyon.

Ha valaki nagy és szép tököt akar nevelni, legbiztosabban jut hozzá, ha úgy nevezett fészket csinál neki; ez a' következendő módon történik: egy gödröcskét kell ásnia, ezt jó ganéjjal megtöltvén, egy arasznyira könnyű földet tesz reá, 's a' magvat béduggatja.

A' töknek eddig legalább harmincz ismeretes elfajzása vagy neme vagyon. A' legismeretesebbek közülök: a' mázsás tök, a' fejér mandola tök, vagy a' mint nálunk nevezik, úri tök, ezt sütve enni szokták; a' disznó tök,

ez mint a' konyhán savanyitva, mint könnyű 's jó izű eledel, mint pedig megsárgultan a' sörtések számára használtatik; a' lopó tök, Herkules buzogánya, Törökcsalma tök, az apró kis tökök közül sok mint szinére, mint formájára nézve gyönyörködtető, illyenek: a' körtvély, az alma, 's dinnye tök; az utóbbi inkább lapos mint hosszú, 's egy kevés száraz húsa van.

Tzukor Gyökér (*Sium Sisarrum*). A' plánta kitelel, magva eltart három esztendeig. Martiusban és Novemberben középszerű földben szokták vetni, azon plántácskákat, mellyeket Novemberbe vet az ember, a' következő esztendőben egy lábnyira egymástul kell elültetni.

Ugorka (*Cucumis sativus*). A' plánta csak egy esztendeig, de a' magva eltart hat vagy nyolcz esztendeig. Az ugorka szereti a' jó kövér és nem igen száraz, de még is könnyű földet; innét van, hogy száraz esztendőben hacsak nem öntözik különös szorgalommal, az ugorka nem terem. Az ugorkát lehet fészekben is nevelni, biztosabb azonban és szaporább is sorba árkocskába, csak ne feletto sűrűn vetni, az ágy közepén, úgy hogy mind a' két oldalrul kiterjeszthesse szárait; legjobb, ha egy gyökér a' másikától hat hüvelyknyire esik, jó meleg időben közönségesen öt vagy hat nap mulva kikelnek az egésséges magvak. Régi magot mindenkor tanácsosabb vetni mint frisset, szokták a' vetés előtt vékony gyolcs rongyba kötni, 's néhány napig lágy meleg vízbe mártva hagyni, ez által feldagadnak és könnyebben kelnek ki.

Szokták még az ugorkát plántálni is, tudniillik, korábbi gyümölcs reménységében me-

legágyba vetik, 's ha a' mag kikelt 's negyedik levelét hajtani kezdi, elültetik.

Lehet még az ugorkát falon is nevelni, az az: olly fal mellé kell az ágyát csinálni, hova a' nap sugárai melegen sütnek, itt azután spalier (szőnyeg) gyanánt felfolyatni kell engedni; e' szerint azt tartják, mint korábban, mint szebben, mint jobban gyümölcsöznek.

Minden plántán vannak több virágok, mellyek nem gyümölcsöznek, és ezek azért vízi virágoknak neveztetnek; ezeket legbiztosabb ha lecsipdesi az ember, másként a' plánta erejét igen elosztják, 's nem jól 's keveset gyümölcsözik. Úgy hiszik a' füvészek, hogy ezen virágokban vagyon azon hímpor, melly a' nő virágnak termékenyítésére szükséges.

Az ugorkának igen különféle nemei vannak. A' nálunk használatban lévő ugorka közönségesen hosszú szőrös szárakot hajt. Van azonban ollyan is, melly egy lábnyi szárnál nem hajt hosszabbat, ezt leginkább tanácsos hidegebb vidékeken nevelni, minthogy korábban is hoz, 's gyümölcse kissebb lévén, bésavanyításra igen alkalmatos. Harmadik fajta, a' fejér és zöld ugorka, igen hosszú gyümölcsel; de ezen fajta sokkal alkalmatosabb a' meleg ágyba mint a' szabadba.

Az ugorkát minekelőtte tökélletes nagyságát elérte volna, kell leszedni, 's vagy eczetbe vagy sós vízbe becsinálni. Szokták néhol a' tökélletesen megérett ugorkát tök káposzta helyett használni, 's igen kellemetes izűnek mondják, a' bánásmód épen ugyan az, melly a' tökkel.

Zsázsa vagy rezsuka (*Lepidium sativum*) a' plánta egy esztendeig, magva háromig

szokott eltartani, jó időben Mártiusban, szokás szerint pedig Aprilisben lehet vetni, három vagy négy nap mulva kikél.

Indus zsázsa (*Nasturtium Indicum majus — Tropaeolum minus*). A' plánta egy esztendeig, magva három esztendeig tart, Áprílisben közönséges földbe egy lábnyira egymástul és egy hüvelyknyi mélyen kell duggatni. Ez elfolyik a' földön, 's azért többnyire kert gátok mellé vagy falak mellé szokás ültetni, hogy magasra felkapaszkodhassék, vagy pedig szép virága miatt egy kis pálczát tesznek mellé, hogy reá tekerődzhessen, 's magasra emelkedhessék, ezen növevénynek virágát saláta helyet, zöldelő magvát még meg nem érik, Kaporka (Kappern) helyet szokták használni.

Zsálya (*Salvia officinalis*). A' plánta télen is szabadban maradhat, magva eltart négy esztendeig, Mártius holnapban kövér földbe szokták vetni, Májusban pedig egy lábnyira egymástul elültetik.

Zeller (*Apium graveolens*). A' plánta két esztendeig, magva pedig háromig épségben marad, meleg ágyba, Aprilisben kövér földbe vetik. Tizenegy nap mulva kikél, Juniushan egy lábnyira egymástul kiültettetik. Ez a' növevény szereti a' kövér földet, de ez ne legyen igen könnyű, különösen ajálhatni a' hollandiait 's a' csipkéset.

Mit kell az esztendőnek minden holnapjában vetni, vagy ültetni, vagy átaljában mire különösen figyelmezni.

Ámbár ezen munkácska első osztályjában mindenütt kijelentetett légyen a' vetésnek ideje, még is ezen feljegyzése a' holnapponként végbez viendő kerti foglalatosságoknak felette alkalmatosnak és hasznosnak találtatott, minthogy az emlékező tehetséget segíti, minthogy igen könnyen megtörténhetne az, hogy az ember azt, a' mit Januárius holnapban kellene teljesitenie, Februárius holnapra gyakran kárával és szembetünő hátramaradásával halasztja.

JANUÁRIUS.

Rendszerint, mind azon növevényeket, a' mellyeket ebben a' holnapban kellene vetni, nem kaphatja az ember hamarébb, mintha azokat Februáriusban veti el. Vannak mindazonáltal olly esztendők is, mellyekben kivételképen a' Januárius némelly magvaknak elvetésére sokkal alkalmatosabb, mint a' Februárius, sőt a' Martius is. Olly kedvező időben tehát, ha mind az a' minek Novemberben és Decemberben elkészülni kellett, a' mi alatt

leginkább a' trágyázást és földforgatást értem, a' következendőkhez lehet látni:

1ör. Az úgy nevezett alvó veteményeket elvetni, vagy béduggatni. Ha tudni illik a' föld nincs megfagyva hanem felengedett, ha csak nem igen nedves vagy iszapos, tehát bátran lehet koránti borsót, vagy pedig gyalog vagy úgy nevezett pattogó paszulyt, vagy spárga magvat minden aggódás nélkül ültetni. Az illy nemű növevények minden veszedelmeztetés nélkül könnyen elszenvedik a' földben való hosszas fekvést — ezek mintegy átalusszák a' durva telet és ugyan azért neveztetnek alvó magvaknak. A' mint az idő tavaszlani kezd, legott csirázni kezdenek, és ez által igen megelőzik a' többi később ültetett plántákot, a' mellyek hasonneműek, és csak a' tavasz felderültével tétettek a' földnek ölébe.

2or. Mindent a' mi a' melegágyakhoz szükséges, jó idején készitse el az ember, hogy annak idejében készen legyen.

3or. Állandó lágy időben a' hosszú szálú szalmás ganéjjal körülkötött Articsókákat szükséges szellőztetni, ellenben a' mint hidegebb időt várhatni, szorgalmatosan be kell fedni.

4er. A' szoritó fagy által őszkor ültetett 's kivont plántáknak, ugy mint: a' salátának, andiviának, angol spinátnak 's epernek megmeztelenítetett szárait földdel kell betakarni, ne hogy kifagyjanak.

5ör. A' mi ne talán az időnek mostohasága miatt a' téli zöldségbül vagy gyökerekbül künn maradt, szorgalmatosan a' pinczébe kell takaritani, de azt a' mi magnak van szánva, ott kell hagyni.

6^{or}. Szemesen meg kell visgálni a' pinczében a' telelésre eltett zöldségeket, nem mutogatja e itt vagy ott magát rothadás; a' hol valami kárt lát az ember, onnét mingyárt el kell pusztitani, nehogy a' rothadás a' többi növevényeket is megragadja.

7er. Enyhes időben ki kell nyitogatni a' pincze torkát és szelelő lyukakat, éjszaka idején azonban ismét be kell duggatni.

8^{or}. Szedje az ember minden tavaszra szükséges magvait jó rendbe, tisztogassa szellőztesse ki, 's a' mi ne talántán kifogyott, azt pótolja ki.

FEBRUARIUS.

1^{ör}. Ezen holnap, főképen a' vége felé már alkalmatos a' kert müvelésére, azért ha csak a' föld a' fagytól felszabadult, és nem felette nedves, nem csak a' Januariusban említett borsót és paszulyt, ha valamikép elébb elmulasztotta, hanem salátát, petrezselymet, spinátot, tzukor gyökeret, czikoriát, káposztát, és hagymát kezd vetegetni, nem különben murok vagy sárga répát, jó mélyen felásott 's felforgatott földbe.

2^{or}. A' meleg ágyat elkésziteni szükséges, hogy jókor lehessen ültevény plántákot kaphatni, legelőször karfiolt, koránti kalerábét, fejér káposztát, zellert és hagymát. — Mind ezt rendessen felosztott osztályokba. Azonban a' későbbi kiültetésekre nem szükséges most vetni, ezekre a' szabad ég alá lehet vetni. Ezen holnapnak végével lehet az ültetendő hagyma czikkeket vagy gerezdeket duggatni.

3^{or}. A' többi kerti foglalatosságokat lásd Januarius holnapban.

MARTIUS.

1ör. Mindenek előtt a' borsó és a' paszulynak ültetéséhez kell fogni.

2or. Mind azt a' mit az előbbi holnapban mondottunk az első és második szám alatt, több fűszerszámként használt növevényekkel eggyütt kell vetni, úgymint: ánist, kalánfűvet, kaport, zsázsát, themutkát, sátorját, köményt, portulakot, Scorzoneriát, apró holnapos retket és káposztát.

3or. Ha az idő megengedi, tehát szükséges a' koránti burgonyát ültetni, 's melléjök ugyan azon egy lyukba mindenkor egy vagy két szem borsót vagy paszulyt kell vetni, ezek felette jó teremnek és a' borsó nincs annyira kitéve a' verebek pusztításának.

4er. Most lehet a' virágágyakat és rabátokat lavendulával, Ysoppal, téli majoránával, fodormentával vagy thémutkával beszegni, az az: körülültetni, de ne ugyan azon helyre jussanak, a' hol voltak, legalább az utóbbinak minden másod évben kell helyét cserélni, ha azt kívánja az ember, hogy nevekedjen. Ugyan azt tegye az ember a' sóskával, melly minden harmadik, legfeljebb negyedik esztendőben friss helyet kiván, nem különben a saláta nemű plántákkal, p. o. a' pimpinellával, tovább az angol spináttal és zsályával.

5ör. Mogyoró hagymát és tzukorgyökér csirát ültessen az ember. Ezen holnap alkálmatos fris spárga ágyak elrendelésére és czélirányos elkészitésére.

6or. Ezen holnapnak vége felé lehet már koránti és bokros babot is ültetni.

7er. Legottan a' mint a' fagyok szünni kez-

denek, a' spárga ágyakrul le kell a' szálas ganéjt gereblyélni, az elrothadtat ellen békapálgatni, de vigyázva, nehogy a' hajtásnak indult gyökerek megsértessenek. Hasonlóképen szabad levegőt kell bocsátani az articsókákra a' trágya takaró levétele által.

8^{or}. Tisztítsa meg a' jó kertész, a' téli káposztát, téli salátát, spenátot, 's mind azt, a' mi télen által épségben maradott, hogy mostanlag annál gyorsabban eredjen a' növésnek.

9er. Magvazásra kiültetetnek mindennemű káposzta, kalerábe, gyökér és répa fajták, valamint veres hagymák és foghagymák.

10er. A' fiatal vetéseket, és más fiatal palántákat száraz és fényes napon keveset meg kell öntözgetni, szellőztetni, a' dudvát, ne hogy a' kedvező növést akadályoztassa, szorgalmatosan kigyomlálni, 's ott a' hol a' szükségen felül sűrűn állanak, meg kell ritkítani.

APRILIS.

1^{ör}. Ezen holnapnak első felében, mind azt a' mit az ember Martiusban elmulasztott, véghez hajtani kell.

2^{or}. Második felében ezen holnapnak májusi répát, holnapos retket, korcs retket, veres répát, salátát, kék káposztát és fejéret kell vetni, 's minden egyéb gyönge plántácskákat, mellyeket a' hidegtől való félelemben vetni nem lehetett, most kell elvetni, szükséges még ezen holnapban spárga borsót, közönséges borsót, tengerit és articsókát. Ha a' szárazság nagy, tehát tanácsos a' borsó számára készített rovátkákat megöntözni, mi előtt a' borsó beléjök tétetik.

3^{or}. Tovább most kell már burgonyát ül-

tetni, és a' holnapnak vége felé ugorkát, felfolyó paszulyt, törpe paszulyt koránti haszonvételre, és sárga paszulyt.

4er. A' korán vetett 's most már néhány hüvelyknyire felnőtt borsót, paszulyt és salátát meg kell kapálgatni és tölteni. A' borsót ugyan sokan nem szokták megkapálni, hanem azt gondolják, hogy eleget tettek, ha pálczákat szúrtak mellé; de a' tapasztalás bizonyítja, hogy a' borsó a' kapállás után felette sebesen nő 's bővebben is terem, és így a' megkapálást nagy haszna miatt nem tanácsos elhagyni.

5ör. Az első vetési borsók mellé, minekutánna a' negyedik szám szerint bánt vele az ember, vesszőket kell szurni.

6or. A' salátát elültetni kell, ha már szükséges nagyságához jutott; tovább elültetni való még a' fejes saláta, koránti kalerábe, fokhagyma, artiesoka hajtások, nem különben spárga gyökerek.

MÁJUS.

1ör. Ültess borsót, vess holnapos retket és zsázsát, az az: rezsukát. A' száraz időről a' borsó ültetésnél lásd Aprilt.

2or. Most kell vetni a' későbbi karfiolt, kalerábét, majoránt, ugorkát, tököt, a' késői vörös káposztát és kélt, de kiváltképen a' nyári retket, brokkolit, 's mind azt, a' mit az efféle veteményekből nem vetett, vagy a' mi ki nem kelt.

3or. Midőn a' cserfa fakadni kezd, gyalog paszulyt, gyöngy és czukor borsót kell ültetni.

4er. Mindenféle káposzta nemeket, ha már az elültetésre alkalmatos, el kell ültetni, va-

lamint a' salátát is. Ha ezen idő tájban az idő felette száraz, tehát tanácsos a' káposzta fajták elültetése előtt a' felásott földet jól megöntözni, hogy a' gyönge plántácskák tüsténti eledelt és táplálatot találjanak, de még azon földet is, mellyben a' kis plánták vetve voltak, megöntözni kell, hogy gyenge töveik el ne száradjanak, 's még egy kevés föld rajtok is maradjon. Ugyan ezen öntözést tanácsos az ültetésre következő napokban szorgalmatosan teljesiteni.

5ör. Most már az articsókákat minden takarótul fel kell szabadítani, a' sarjadzásokat elválasztani, a' burgonyát, borsót, babot, fejes salátát megkapálgatni, 's átaljában figyelmetesen megnézegetni, nincs e valahol kapálgatni való, tovább szorgalmatosan gyomlálgatni, 's a' hol madarak által kedvelt vetemény van, gallyakkal befedezni. A' nagy paszulyt, a' mint csak alul virágozni kezd, mindjárt meg kell első virágjaitól fosztani, ez által jobban gyümölcsözik.

6ör. Állandó szárazságnál, habár minden másod órában megtörténhetne, szorgalmatosan meg kell öntözgetni az apró plántákot, hogy ez által a' földi bolha elüzettessék.

Az első virágzatú borsókat, vagy is a' mellettök lévő vesszőket meg kell jegyezni, hogy ezeknek gyümölese meghagyattassék magnak, ezekből azután jövendőben korábbi gyümölcsöt várhat az ember, a' kikelő hagymákra is kell ügyelni, 's azon iparkodni, hogy mindennemű ellenségeiktől jó korán megoltalmaztassanak. Ki kell jegyezgetni a' szép saláta fejeket, nem különben a' legszebb karfiol bokrokat magnak,

's három lábnyi magosságú pálczákat kell mellé jök szúrni támaszúl.

7er. A' melegágyban lévő növényeket mind inkább inkább a' friss levegőhez kell szoktatni, 's az arra valókat ki kell a' szabadba ültetni.

8or. A' ganéjrakást felforgatni kell, 's a' kigyomlált dudvábul új ganéjrakást kell készíteni.

JUNIUS.

1ör. Gondoskodni kell a' saláta-, petreselyem-, nyári retek-, téli andiviárul, (de mind ezekből csak a' kinek mint tetszik) vessen a' kerti gazda téli retket is.

2or. Fejér káposztát ki kell ültetni, nem különben porrét 's kalerábét, petreselyem gyökeret, de soha frissiben trágyázott földbe, zellert, veres répát, késői karfiolt, portulakot és majorannát.

Ha az idő az ültetésre igen száraz, tehát az ültetés előtt vizet kell öntögetni a' lyukakba.

3or. A' spárga ágyakat ki kell tisztítani, 's más egyebet a' mi megkivánja.

4er. Zellert, porrét, petrezselymet, kélkáposztát meg kell kapálgatni, 's a' burgonyát feltöltögetni. Kapálgatás és töltés között különbség vagyon. Az utóbbi által a' földet gyűjti az ember a' növény töve körül, mellyet azonban az angol, és hollandiai burgonya nem igen szeret, minthogy ez által a' gyökér' kissebb szálain csupa apró gyümölcs terem, minden esetre előbb szükséges a' bokor körül lévő dudvát kiirtani, nehogy a' növény táplálatjától megfosztassék, vagy gyümölcsözéstül akadályoztassék.

5ör. Azon nyári retket, mellyet megkülönböztetett jóságúnak talál az ember, ki kell szedni, 's különösen ültetni, hogy így jó maghoz juthasson az ember, ezután ezen retkeket szorgalmatosan kell öntözni, hogy mennél jobban hajtsanak és mennél elébb magvazzanak.

6or. Téli retket ezen holnapnak közepe táján kell vetni.

7er. Zsályát, méhfüvet, borsikát és a' többit le kell vagdalni téli haszonvételre.

8or. A' windsori babot megvisgálgatni kell, valjon nincsen e tetütől ellepve, 's ha úgy találtatnék, vékony szárait le kell vagdalni addig, a' meddig az ártalmas féreg béborította. (Ha számosan és átaljában találkoznak rajta, ez rendszerint nedves aratásnak hirdetője szokott lenni.

9er. Bodza virágot kell gyüjtögetni, 's jövendő haszonvételre, (de ne a' napon) meg kell szárítgatni; a' kék káposztának, májusi és őszi répának érett magvát le kell szedni, kiszellőztetni 's eltenni. A' megérett borsót is bé kell gyüjteni, de mindenkor arra kell vigyázni, hogy ne kézzel szakítassék a' borsó, mert ezen bánás mód által nagy kárt okoz magának az ember. Minden bizonnyal még egyszer annyi borsót fog az aratni, a' ki ollóval vagy késsel vagdalja le, mint az, a' ki kézzel.

10er. A' bab és borsó mellé szorgalmatosan pálczákat kell szúrni; 's a' ki a' fáradságot nem sajnálja, ugyan ezt tegye az ugorkával, mihelyt bajszokat hajt, 's azt fogja tapasztalni, hogy ezen munkája bőven megjutalmaztatik.

JULIUS.

1ör. Azt kell elvégezni, a' mi Juniusban meg nem történt, 's most elkerülhetetlenül megtörténnie kell.

2or. Őszi, bajor, kerek és kvaka répát, téli retket, nyári endiviát és más egyéb saláta nemeket kell vetni, szintúgy téli spinátot is. Lehet még ezen holnap elejével borsót, vagy alacsony bokros paszulyt is ültetni.

3or. Megürült borsó 's paszuly ágyakba kék káposztát, kalerábét és téli endiviát vagy répát kell ültetni.

4er. A' kék káposztát fel kell töltögetni, mellyet jókor 's soronkint kell ültetni, 's ezután néhány hét múlva még egyszer fel kell a' földet töltögetni a' sorokbul kapával, hogy igy ujontan minden dudva kiirtassék.

5ör. Mogyoró hagymát 's veres hagymát, mihelyt szárok megdülni kezd, ki kell szedni, és szárazba tenni, szintúgy kell bánni a' majorannával, zsályával és méhfüvel annyiszor, a' mennyiszer elegendő nagyságra jutottak.

6or. A' magnak elvetett vetemények után kell nézegetni, valjon megérett e valami, 's ezen esetben le kell szedni.

7er. Nem kell egy este is elmulatni a' szomjazó növényeknek megöntözését, de leginkább az új ültetéseket.

AUGUSTUS.

1ör. Az első nyolczad napban téli káposztát kell vetni, ha mind eddig meg nem történt, ugyan ezt lehet tenni a' többi káposzta nemekkel, a' mezei téli salátával 's a' téli hagymával.

2dr. Most a' fokhagymát ki kell szedni 's szárazba tenni.

3dr. Szent János hagymát, gyöngy hagymát és karviolt kell ültetni.

4er. Az andiviát ki kell tisztogatni, megkötözni, 's lassan lassan sárgulásba hozni.

5ör. Este felé meleg időben meg kell öntözgetni a' kikelt téli káposzta plántákot, leginkább a' földi bolha elűzése végett, azután meg kell visgálni, nem érett e meg valahol valami mag, hogy ez bégyüjtessék, mivel ez a' holnap a' megaratásra nézve a' legfontosabb.

6or. A' kakukfüvet és lavendulát le kell vagdalni ezen holnap végével, legutoljára ebben az esztendőben.

7er. Uj epret kell ültetni, vagy a' régi gyökereket más helyre ültetni.

SEPTEMBER.

1ör. Téli spinátot kell vetni, szinte mezei salátát, de csak a' holnap elején.

2or. A' holnap végével mogyoró hagymát kell duggatni.

3or. Fövényt kell hordatni 's rostáltatni a' zöldségeknek bérakására.

4er. A' burgonya kiszedéséről kell gondoskodni, úgy mint minden egyéb gumó 's gyökeres zöldségekről, 's ezek közül tüstént a' legszebb és legjobb darabokat magnak kell kiválasztani. Mindenek előtt meg nem kell feledkezni a' kvaka répárul, mivel hamar megrothadni szoktak.

OCTOBER.

1ör. A' téli káposztát el kell ültetni, szin-

te a' salátát, veres káposztát, czukor gyökeret 's petrezselymet.

2or. A' burgonyát szorgalmatosan kell kiásatni, 's télire jól eltenni, nem különben porret, répát, a' holnap vége felé káposztát, 's végtére kalerábét.

3or. Ha engedi az idő 's környülállás, tehát a' kerti földet fel kell ásatni, ha lehet egészen, ha nem, legalább annyit, a' mennyiben tavaszkor az első vetés történik, ugyan egy úttal meg lehet trágyázni is.

4er. A' holnap vége felé ki kell tisztogatni a' spárga ágyakat minden dudvától, a' szárakat egy tenyérni magosságig kell meghagyni, 's azután rövid trágyával befedezni.

5ör. Az andiviát ha hogy derek érkeznének, a' pinczébe kell letenni; ha derek még nem tapasztaltatnak, tehát elég ideje a' jövő holnapban.

6or. A' paszuly és borsó ágyakat is ki kell tisztítani, 's a' pálczákat száraz helyre tenni.

7er. A' micsoda magvak a' mult holnapban meg nem értek, azokat most leszedni kell, 's szorgalmatosan fedél alá gyűjteni, 's a' jövő évben avatandó magra a' legszebb plántákat kell hagyni.

NOVEMBER.

1ör. Ezen holnap elején még mind azt, a' mit a' mult holnapnak végével vetni elmulasztott az ember, el lehet vetni.

2or. Ha még mind eddig meg nem történt, zellert, endiviát, porrét, kalerábét, karó répát a' pinczébe kell tenni, a' finomabb gyökér nemeket tiszta homokkal borítja be az ember, ugyan ebbe lehet a' fejér répát 's czi-

koriát a' szívéig beültetni, hogy a' téli holnapok alatt hajtsanak, 's mindig fris saláta lehessen az asztalon. Szinte karviol plántákat, mellyek a' szabadban nem nőttek fel egészen, a' szárazba lehet tenni, mellyek ha a' pinczék egy kevésé világosak, rózsákat fognak hajtani, ha földdel megtelt ládákba ültettetnek.

3or. A' kinek házánál nincs elég helye a' burgonya, sárga répa 's ehez hasonlóknak eltakarítására, az néhány rőfnyi mélységű gödröket ásasson magának a' kertben valami száraz helyen, rakja ki az alját homokkal, 's bátran bele rakhatja az érdeklett növényeket, 's fedezze bé azután deszkákkal és szalmával.

DECEMBER.

1ör. Ha a' vidék' éghajlatja 's az idő kedvezése engedi, ugy nevezett alvó magvakat *) kell elültetni, lásd Januárius Nro 1. — úgy *mint*: paszulyt, de csak a' nagyobb fajtábul, borsót, — sárga répát, cichoria gyökeret, kék és fejér káposztát, paszternákat, petrezselymet, salátát, nyári endiviát, temutkát, zellert, czukor gyökeret.

2or. Az articsókákat mindjárt ezen holnapnak elején, ha még a' multnak végével meg nem történt, egy tenyérni magosságra a' földtül le kell vagdalni, 's földdel jól beborítani,

*) Az illy vetéseknek haszna minden esetre szembetűnő; mert 1ör. A' téli erőt magába veszik, az az: a' nedv télen át jobban beszivatik a' föld által, 's jobban is benne marad, mert tavasszal a' földnek nem kell felásatni, következőleg ki nem párologja. 2or. Sokkal szebben és jelesen sokkal gyorsabban felnőnek, több gyümölcsöt is hordanak, mint azok, mellyek tavasszal jutnak a' földbe.

nagy fagyoknál vagy szálas trágyával, vagy kender pozdorjával kell befedni.

3or. Minden megürült ágyakat mélyen fel kell ásni, 's ganéj lével megöntözni. A' soványokat egyveleg trágyával kell beborítani, a' ganéjdombot is jó megforgatni 's ganéj lével megöntözni.

A' zöldség bészedéséről és eltakarításáról.

Artics óka. Ha fiatal, avagy egy esztendős növények, tehát késő ősszel, hosszas árkot kell csinálni, melly mint egy lábnyi mélységű legyen, és a' plántákat ebbe kell ültetni, miután leveleikből csak három hüvelyknyi hagyatott meg, a' mint a' tél beköszönt, legott földdel kell beborítani a' sorba ültetett plántákat. Tavasszal ha azt hiszi az ember, hogy derek nem jönnek többé, ismét kiveszi a' kertész, 's elrendelt helyeikre elülteti; vagy ott helyben is hagyhatja, de leveleit ismét levagdalja, 's nem csak hogy földel körül töltögeti, hanem be is boritja, 's tél közelgetésével fris lótrágyával betakarja, 's pedig egy lábnyi magasságra. Tavasszal mikor derektül nem lehet tartani, részenkint le lehet venni a' trágyát, és más haszonra fordítni: ha az idő langyúl, tehát a' hátramaradt szálas trágyát leszedni szükséges, de a' rövidet rajta hagyni, vagy a' plánták' tövére kapálni, de vigyázva ne hogy a' gyökerek megsértessenek. Ha nedves vagy rothadott ganéjt venne az ember, mind ez, mind a' föld megfagyna 's a' plántáknak igen ártana.

Bab, paszuly, mindennemű babot — ha csak jól megérett, a' padra lehet kiönteni hüvelyestül, de ha ettől megtisztult, legjobb zsacskókban vagy fiókokban tartani. Ha ta-

vasszal némelly szemekben lyukak mutatkoznának, mellyeket férgek rágtak, azon nem kell megütközni, hanem bátran elültetni, mivel csirájok még mindig jó 's sértetlenül marad. Sőt sokan azt vitatják, hogy az illy megkezdett babszemek (a' borsóval szintúgy van a' dolog) még korábban kelnek ki mint más szemek, minthogy a' nedveség jobban béhathat, 's így a' növést jobban előmozdithatja.

Borsó. Ezekkel ha megértek szintúgy valamint a' babbal kell bánni. Lásd bab.

Canariai mag. Ha magva 's szalmája megsárgult, lemetszetik 's csomókba köttetik, ezen csomókat valami száraz helyen tartja az ember, egymásra téve, úgy hogy egy kevésé megmelegedjék, azután a' mag könnyebben hull ki.

Az egerek ezt a' magvat igen szeretik, még a' kertben felmásznak a' kalászokra 's lekoppasztják. Azért iparkodni kell, hogy a' megérett kalászok mennél elébb betakarítassanak.

Czikoria salát. Ősszel kiásatik, 's az a' melly téli használásra vagyon szánva, a' pinczébe fris fövénybe takaritatik, de úgy, hogy a' fő a' szívvel eggyütt kimaradjon. Ha a' fövény igen megszárad, meg kell öntözni. Ha egy darab ideig így tartattak itt, 's a' levelek vidámon nőnek, tehát ledördelni kell és salátának használni, minthogy épen ollyan izök van, mint a' téli endiviának, 's igen egésségesek. — A' ki endivia magot kiván, az a' pirosló 's tarkálló plántákat hagyja meg a' szabad kertben, minthogy meg nem fagynak.

Endivia — téli Endivia. Tél felé, ha az ember észre veszi, hogy nagy fagyok

közelgetnek, mellyeket a' plánták el nem tűrhetnének, legott ki kell szedni, 's a' pinczében fövény vagy földbe ültetni.

Hagyma. Ha a' hagymának szára magától megdűlni tetszik, tehát akkor ki kell venni, főkép ha a' hagyma felett a' szára lágyúlni kezd, ennek nincs bizonyos ideje. — A' hagymát száraz szellőnek megjárható padra vigye az ember, a' hol a' fagyoknak béközelgeséig megmaradhatnak, hogy jól kiszáradjanak, azután ha jól kiszáradtak, a' hely miatt egy rakásban is megmaradhatnak, de olly helyre tétessenek, a' hol a' fagy nem éri, ha még is megfagynának, csak békével kell hagyni, magoktul felengednek, csak arra kell vigyázni, hogy az ablakok tárva legyenek a' szellőnek. — A' hagyma kiásásánál, azokat mellyek laposak, teljesek és fényesek kiválasztja az ember, 's mint alul, mint felűl jól megtisztítatnak, 's magvazásra eltétetnek. Ha némellyek történetbül vagy szántszándékkal a' földben maradtak, 's teljeséggel épen maradtak, még sem alkalmatosak a' magvazásra. A' legkissebb hagymákat ültetésre lehet használni, és pedig a' következendő módon. Kiválasztván az apróbbakat, (és pedig mennél kissebbek, annál jobbak e' czélra) legott a' mint fűteni kezdenek, deszkácskákra a' kályha mellé kell rakni, mennél véknyabban tétetnek egymás felett, annál jobb. A' kiszárítás által megfosztatnak erejöktül, úgy hogy magszárakat nem hajthatnak. Tavaszkor úgy valamint más hagyma 5—6 hüvelyknyi távolságra 's $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyi mélységre az újakkal nyomatnak a' földbe, úgy hogy a' csira fel felé áljon, Ezen hagymák kimondhatlan gyorsan nőnek, 's két-

szer vagy háromszor is nagyobbak lesznek, mint a' frissiben vetettek. Ha azonban találkoznának némellyek közöttök, mellyek magba akarnának hajtani, tehát ki kell húzni azokat 's használni.

Mogyoró hagyma. Ezen hagymát rend szerint Jakab napja körül kell kiszedni, ha tudniillik a' szára sárgulni kezd, vagy már épen száradni, legjobb szép napon kivenni, hogy a' kertben kiszáradhassanak, és azután szellős padra vitessenek, a' hol kiválasztatnak; a' kissebbek elültetésre, a' nagyobbak a' konyhába rendeltetnek. Ha szép mogyoró hagymát kíván az ember, jó féle földet kell neki adni, 's ha télen át szabadba akarja hagyni, tehát egy tenyérnyi magoságra lótrágyával kell beborítni, 's ugyan ezen trágyát nyáron át is rajta lehet hagyni.

Káposzta. A' fejér fejes káposztát néhány héttel Szent Mihály napja után, mi előtt a' derek beköszöntenek, levágatik, 's vagy mint savanyú káposzta hordóba tétetik, vagy hogy édesen használtassék, szellős helyre tétetik, 's mind addig ott tartatik, mig a' kemény fagyok bé nem állanak. Ki lehet még tövestül is húzni, 's a' kertben gyökerével felállítani, 's úgy kitelelni engedni, vagy a' kertben valami jó helyre beásni, p. o. fák alá a' hol az északi szelektül annyira mennyire megoltalmazva vagyon. Szokás még a' kertben vermet ásni, (homokos helyek a' legjobbak e' czélra) alul a' fenekére egy kevés szalmát kell tenni, a' levagdalt káposzta fejeket, vagy mindenestül torzsástul 's gyökerestül reá rakja a' kertész, erre ismét szalmát rak 's

így tovább végtére földet halmoz reá, kemény telekben lehet hosszú trágyával is befedni. Csak attul lehet ezen bánás módnál tartani, hogy az egerek kárt okoznak. Jó pinczékben, vagy szükségben szellős padokon ha csak fagy nem bántja ott, minden esetre legjobb a' káposztát eltakaritani.

Kávé bab. A' mint a' hüvelyek száradni kezdenek, a' bab szemek megértek. Hogy kávénak használtassanak, barnára megperkeltetnek, 's úgy kell velek bánni a' mint a' kávéval szokás.

Karfiol. Ezt mi előtt a' fejér sűrű virág elváldogálni kezd, le kell vágni, mert egyébként magba hajt. Ősz felé mikoron rend szerint mindég szebbek a' virágok mint nyárban, a' legegészségesebb és legkésőbbi bokrok kiválasztatnak, hogy rózsájokkal együtt, mellyek körül a' levelek betördeltetnek, kivétessenek, mi előtt a' derek megérkeznek, a' szárazba valami jó pinczébe tétessenek, a' hol télen át épen megmaradni szoktak.

Kalerábé. Őszkor minekelőtte a' derek ártani kezdenének, levagdaltatik, 's a' pinczében száraz fövényben rakatik. De majd csak nem jobb, ha úgy bánik vele az ember mint a' fejér káposztával 's vermekbe teszi. Itt sokkal épebben és izletesebben megmarad, csak hogy a' leveleket a' szivéig levagdalni kell.

Krumpli, burgonya vagy bandurka. A' koránti fajt jókor, szent Mihály nap előtt négy héttel szedi ki az ember a' földből, (az úgy nevezett orosz burgonya már Julius végével megérik) a' többi fajt szent Mihály nap után a' derek előtt szedik ki 's vagy pinczékben, vagy vermekben eltenni.

Mák. Legott a' mint a' mákfejek megsárgulni 's magva hamvasan barnulni kezdenek, leszedetnek, a' fejek megnyitatnak késsel 's a' mag kiveretik.

Pasternák. Ezzel szinte úgy mint a' sárga répával bánni.

Petrezselyem. Ez gyökerével megmaradhat a' földben, mert nem egy könnyen fagyhat meg, főkép ha a' kissebb keményebb fajtából való. De hogy ha a' nagyobb, lágyabb édesebb fajtából való, tehát ki kell szedni, mivel télen át könnyen megfagynak, és így legbiztosabb kiásni 's pinczébe lerakni.

Porre. Ez a' legnagyobb telet is kiálja a' szabadban. Mindennapi haszonvételre fövénybe a' pinczébe lehet tenni, vagy a' kertben alkalmas helyre gyökeret gyökérhez tenni, 's szalmával betakarni, hogy a' mikor szükség vagyon reá, kivehesse.

Portulak. Ez ugyan ki nem állja a' telet, de bésózva télen át meg lehet tartani.

Retek. — Téli retek. — Őszkor kivétetik a' földből 's a' pinczébe fövénybe tétetik.

Repcze. Közönségesen Sz. János napja körül megérik, 's úgy mint a' len kinövetik, vagy lemetszetik 's csomóba kötve a' szabadban felfüggesztetik, ha az idő kedvező, de minden esetre vigyázni kell, hogy a' madarak pusztításainak ne legyen kitéve, legjobb szellős padra tenni, hogy ott megszáradhasson és megérhessék, egymásra kell rakni, hogy megfüljön. Ha megszáradt, kicsépeltetik, szellős helyen zsacskóban felfüggesztetik, gyakran meg kell nézni, hogy meg ne dohosodjék. A'

nyári repczével melly aratáskor szokott megérni, szinte úgy kell bánni.

Répa. Octoberben kiásatnak, 's minekutánna a' levelétől megfosztatott, 's vagy pinczében, vagy a' kertben homokba berakva eltétetik. A' legjobbakat magnak kell választani 's félre tenni a' pinczében vagy kertben. Künn lehet ugyan a' szabadban is hagyni, ha csak a' tél nem igen kegyetlen, meg nem fagynak. A' konyhára valókat ritkán lehet új esztendőn túl megtartani úgy, hogy íze megmaradjon. Ezen szabástól egyedűl csak a' hollandiai sárgás májusi répa vétetik ki, ezeket őszkor vagy Augustusban is lehet vetni, 's nagy haszonnal. A' bajor répát is el lehet hosszas ideig tartani.

Répa vörös. Szent Mihály nap előtt kiásatnak, mert nem igen álják ki a' deret, annál kevesebbet a' fagyot. A' kiásás után egy halomba veti az ember, betakarja földdel, hogy néműkép oltalmazva legyenek a' fagytól. A' télnek közelitésével a' kertben gödröket csinál az ember, és szintúgy bánik vele az ember, mint a' sárga répával. Ha a' fövény a' pinczében igen megszárad, tehát megnedvesíteni kell, ha azt akarja az ember, hogy télben ne hajtsanak, tehát a' tetejökön mindenkor le lehet zöldjökkel egy szeletet vágni, ez teljeséggel nem árt, mivel nem olly könnyen rothadnak mint a' sárga répa vagy a' zeller. Ha néhánynak le nem vagdalja az ember a' zöldjét, 's úgy ülteti a' pinczébe, hogy a' szíve fedezetlenül marad, tehát igen szép leveleket hajtanak, mellyekkel télen a' tálakot lehet ékesíteni vagy spenátnak használni. —

Magnevelésre a' középszerűeket választja ki a' kertész, leginkább pedig arra vigyázzon, hogy sötét vörösek legyenek, ezeknek szivét meg kell hagyni.

Savoyi káposzta. Ha még jó be nem borúlt, akkor legjobban lehet a' konyhában használni. Ha a' fejek már jól megkeményednek, akkor megfásúl, és nem olly kellemetes izű. Télben gyökerestől kiszedi az ember, 's a' kertben alkalmas helyre elülteti, egy fejet a' másik mellé, itt jól kitelel a' hó alatt, 's a' konyhán hasznát lehet venni. Magnevelésre a' legnagyobbakat, legfodrosabbakat kell választani, 's különös helyre takarítani, a' fejeknek keményeknek kell lenni, különben elfajúl. Tavasszal szabad a' napnak kitett helyre tenni, tetejöket egy keveset kinyitni, hogy a' szív annál könnyebben kitörhessen.

Skorzoner gyökér. Téli haszonvételre a' pinczébe valamint a' sárga répa eltakarítatik. A' szabadban télen át is megmaradnak. Ha megfőzik, és úgy készítve mint a' spárga, ízére nézve ettől nem igen különbözik.

Spárga. Szent Mihály nap után, még a' föld nyitva van, mindig lehet új plántákot ültetni. A' spárga ágyakon le kell a' spárga szárát vagdalni, mikor fagyni kezd, de ne hamarébb, úgy mindazonáltal hogy egy tenyérnyire felmaradjon, a' tél közelgetével egy pár hüvelyknyi magoságra ganéjjal betakarja az ember az egész ágyat, 's tavasszal béásatja a' trágyát; ha nincsen megérett trágya, mással is lehet, csak hogy gazdagabban.

Hogy télen át is spárgát metzhessen az

ember, a' következendő módon kell vele bánni: Végy egy czukorüveget, töltsd meg spárgával, 's azután önts reá annyi sós vizet, mig az üveg megtelik, ezután valami edénybe kell tenni, ezt annyira kell vízzel megtölteni, hogy a' spárgás üveget egy tenyérnyivel felül haladja, azután tüzhöz teszi, 's mind addig ott hagyja, mig forrni kezd, ezután leveszi, egy ujnyiig meleg vízzel megtölteni, 's erre azután olajt önteni, holyaggal vagy papirossal bekötni 's biztos helyre eltenni. Ha belőle használásra vesz ki, az üveget mindég jó bekötni kell, 's olajt rá önteni, hogy az ártalmas levegő hozzá ne járulhasson, különben a' spárga elromlik egészen.

Téli hagyma. Fejér és vörös. A' fejér hagyma melly hosszúká- jobbnak tartatik. A' magvát April közepéig kell vetni, János napja körül, jól felásott földbe egy lábnyira egymástul elültettetnek, minden lyukba 3 vagy 4 plántát dug az ember, miután a' szárát felülről levagdalja. Az öntözést növések előmozdítása kedvéért nem kell elmulasztani. Ezek télen át, minthogy meg nem fagynak, a' szabadban maradnak.

Tök. Ezt szent Mihály napja után szedik le, ha magvat gyűjtött az ember, sertésnek adja; hogy a' tököt savanyitva enni szokták, nem szükséges mondanom.

Ugorka. Az ugorkárul a' hordóba csináláson kivül nincs mit említeni. Van azonban a' magva eltartásáról, 's nevezetesen 1ör. Kitisztításárul, ez legjobban vitetik véghez, ha az ugorka hossza szerint ketté metszetik, a' mag levestül kiszedetik, egy edénybe téve

4—6 napig úgy marad, hogy forrásba jőjjön. Ha az ember észre veszi, hogy a' folyadék mint az élesztő emelkedni kezd, tehát kiszedi rostára teszi, 's mind addig öntözi vízzel, míg a' mag megtisztúl. 2or. A' magvak tartása iránt tudni kell, hogy ezt a' magot az egerek igen szeretik, azért szellős és száraz helyen kell tartani, legjobb ha szabadon függ a' zsacskó.

Mire kell vigyáznia, ha maga akarja nevelni a' kertész a' magvakat.

A' ki zöldsége magvát maga akarja nevelni, ez igen sok hasznot szerez ez által magának, leginkább ha valami fínomabb nemű zöldségét termeszthetí, minthogy meggyőződve lehet, hogy jó 's valóságosan azon zöldségből, mellyből kíván, vagyon magva. A' mag nevelésnél mindenek előtt vigyázni kell:

1. Arra kell ügyelni, hogy minden zöldségből, mellyből magvat kiván az ember, a' legszebb gyümölcs választassék ki magzásra. Jó fajbul rendszerint jó fajt kaphatni. Már jó idején meg kell jegyezni a' magnak szánt gyümölcsöt, ne hogy valaki más haszonra forditsa, 's átaljában míg a' mag meg nem érik, békével kell hagyni. Mindenkor hasznosabb a' gyümölcsöt hosszabb mind rövidebb ideig érni engedni, 's több darabot meghagyni, minthogy egy két gyökeret könnyen baj érhet, 's nem minden esztendőben terem egy formán a' gyümölcs, főkép ha nedves nyár van. Azért eleve gondoskodni kell, hogy bőségesen gyűjtessék mag, ne hogy a' fösvénykedés által jövendőben szükséget kénytelenitessék szenvedni a' kertész.

2. Az alkalmas 's a' mag leszedésre ked-

vező időt el nem kell mulasztani, ha korán szedik le, nem eléggé érett, 's így megfonnyad, ki nem kél, 's jó növények helyett, nyomorult plántákat kapni. Ha későn szedik le, a' java kihull, 's a' veszteség kipótolhatlan.

A' gömbölyű magok hüvelyben vannak, ha a' hüvely sárgúlni kezd, vagy épen felpattanni készülnének, tehát ideje a' magot leszedni, de a' mennyire lehetséges, száraz időben kell e' foglalatoságnak megesni. Néha megtörténik, hogy épen a' mag szedéskor állandóan eső esik, 's hogy attul lehet tartani, hogy a' mag mind megromlik, ekkor kénytelen az ember a' magot időnek előtte begyüjteni, 's a' mit megmenteni lehet, megmenteni, habár néhány hétig tovább kellett volna állania is. Ha száraz és szellős helyre tétetik, megfonnyad ugyan, de ha a' jövő esztendőre nincs más mag, meg kell elégedni ezen erőszakosan megérlelt maggal. Azért minden esetre tanácsos sőt szükséges, hogy mindennemű veteményekbül néhány évre előre legyen mag bőven, hahogy mostoha esztendők jönnének, magán segíthessen az ember, 's ne legyen kénytelen hármas áron valamit venni.

Ha a' mag beszedve, megtisztítva 's szárítva van, (a' megtisztítást késő őszig, vagy épen télre lehet halasztani, ha csak jó száraz helyen tartatik) jó helyre kell tenni. E' végre legjobbak a' gyolcs zsacskók. A' fiókok 's más egyébb fa edények ha béborítatnak, nem ollyan jók, mivel nincs a' magnak elég szellőzése, 's így könnyen mindenféle férgek támadhatnak benne, mellyek a' magot csomókba gyűjtik és haszonvehetetlené teszik. Ugyan

ezen férgek miatt szükséges a' gömbölyű magokat, mellyeket jövendőre eltenni akar magának, az esztendő lefolytában, a' zsacskókbul gyakrabban kiszedni és megvisgálni 's kiszellőztetni. Azon fövényben melly a' maggal együtt a' zsacskóba jön, sok insectum tojások találtatnak, mellyekbül moly támad, 's a' magot annyira megrontja, hogy rosz 's használhetetlen lesz. Legjobb azonban a' magot valami skatulyában vagy fiókban mind együtt tartani, ha gyolcs darabot terpetin olajba mártva dug a' mag közé, szinte jó toll csőbe kámfort tenni 's bedugva a' mag közé tenni, akkor nem egy hamar fogja a' féreg megtámadni a' magokat.

Munkába 's bajba telik ugyan a' magtermesztés, szükséges a' zsacskókra czédulákat tenni, mellyeken mind a' magnak neve, mind az esztendő feljegyezve legyen, de e' fáradság gyönyörűséggel is jár, 's bizonnyára néhány garas és forint az erszényben marad. Mert nem csak a' mint feljebb mondottam, bizonyosan tudja az ember, micsoda magva van, hanem növényeit tökélletesítheti is.

3or. Azon plántákkal, mellyekbűl magvat kiván szerezni az ember, tavaszkor vigyázva 's figyelmetesen bánjon. Mihelyt Aprilisben az idő langyosodni kezd, 's éji derektül nem kell tartani, mindjárt mind azon magnak szánt plántákot, mellyek télen át vagy pinczében, vagy gödrökben tartattak, a' szabadba kell ültetni, 's pedig ollyan helyre hogy a' nap érhesse. A' káposzta fajokat soha sem kell közel ültetni egymáshoz, mert könnyen elkorcsosúl-

nak a' himpor által, mellyet a' szél, egy virágrúl másra kap. Ugyan igy van a' dolog a' répa fajokkal.

Majusi répából azonban sok vidéken vagy épen nem, vagy nagy bajjal lehet magot kaphatni, ha a' következendő módon nem bánik vele az ember: A' magvat tudni illik mindjárt Jakab nap az az: Julius 25én kell vetni. A' tavaszkor vetett, ugyan szinte magba hajt, de meg nem ér. Ezen Juliusban vetett mag meglehetős répát terem, mellyeket Sz. Mihály napja után két vagy három héttel, kiszednek a' földbül 's vagy pinczébe, vagy kerti vermekbe leteszik. Tavaszkor ha derektül nem kell tartani, magzásra alkalmatos helyekre ültettetnek. Az ültetésnél arra kell vigyázni hogy az alma mélyebben jöjjön a' földbe, a' szive azonban kivül maradjon, ha közepén elég magasan kihajtott, be kell földdel boritni, ne hogy a' magvazó szárat a' szél ki ne törje. Átaljában pedig tanácsos minden növény szárat karóhoz kötni, ne hogy a' szél kitördelje.

Ha a' káposzta fejek mellyek magvazásra rendeltettek, olly keményeknek látszatnak, hogy félni kell hogy a' magszár ki nem törhet, akkor keresztvágást kell csinálni. Ha pedig a' virágzáskor, apró fekete bogarak, vagy földi bolhák mutatkoznak, tehát napfénynél szorgalmatosan meg kell öntözni vizzel, mivel másként bémásznak a' virágba, 's a' fiatal maghüvelyeket megrágják, úgy hogy vagy kevés, vagy épen semmi magot sem lehet kapni; 's ezen öntözést mind addig kell folytatni, mig el nem virúltak.

A' pasternák és hagyma mag felszedésénél igen vigyázni kell. Mikor a' pasternák mag már érni kezd, soha sem érik meg egyszerre a' mag, hanem néhány magszemek hamarébb érnek meg mint mások, a' középsők leghamarébb 's igy az éretteket mindég le kell szedni. A' hagyma mag érését arrul lehet megismerni, ha a' maghüvelyek sárgúlnak, 's felpattanni kezdenek. A' mint ezt a' kertész észre veszi, le kell a' bojtokat szaggatni, 's tüstint zsákba tenni, másként a' mag könnyen ki húll. Ezután valami szellős padlásra kell önteni, hogy ott meg száradjon. De a' magvat hüvelyébül nem lehet hamarébb kihozni, mint ha télben jó fagyok 's fényes napok vannak, ekkor ki kell dörzsölni, 's szitán át kitisztitják.

Némelly jelek az idő változásairól.

A' konyhakertnek hasznos alkalmaztatása 's művelése mellett, igen sokat tesz, ha a' lehetségig előre tudja az ember, minő idő leend, vallyon korább, vagy később száraz, vagy nedves é? meleg vagy hideg é a' tavasz vagy nyár? Ha vaktába tenne valamit, ennek néha bal következései is lehetnének, p. o. ha valaki magnak szánt növényeit, mivel meleg nyarat reméllett, korán ültette ki, 's azután még hideg vagy derek jönnének, nem veszne é minden el? vagy ha ollyast, a' mi száraz földet szeret, nedves helyre ültetne, 's most reá nedves nyár következne, jó gyümölcsöt lehetne é várni? Nem volna é munka, mag, vetés, mind oda? Tehát hogy az illy fontos dologban a' lehetőségig biztosan tehessen valamit az ember, a' következendő sok tapasztalásokon épült észrevételekre ügyeljen az ember.

Koránti 's jó tavasz következik, ha:

1) Sz. Mihály napja után nem következtek ártalmas hidegek és derek, akkor a' májusi napok se lesznek hidegek.

2) Ha Sz. Mihály napja, az az Sept. 29én, és Sz. Gallus napja az az Octob. 16án száraz idő volt.

3) Ha az ősz jó volt, ha csak volt mindég száraz 's fényes, mert illy őszre nedves tavasz jő.

4) Ha az elő tél jó, ha Decemberben, Januáriusban, Februárius közepéig jó idő volt.

5) Ha a' gólya jöttekor sokat kelepél.

6) Ha Martiusban sok szelek vannak, tehát szép Május következik.

Ellenben ha a' Martius szép és zöld, akhor hideg jő, 's ha Februáriusban langyos időben a' legyek játszanak, akkor még Húsvét után derek jőnek.

Azt is szokták mondani, fejér Karácsony, zöld Husvét.

Ha tavasszal, midőn a' káposzta palánták kikelnek, még kemény derek következnének, tehát este felé minden aggodalom nélkül hideg vízzel kell megöntözni, 's a' dér nem fog ártani, mert a' vizet 's nem a' plántát éri.

Jó nyár következik:

1) Ha a' tél kemény, de Májusig nem tart, 's ha langyos tavasszal éjszaki szelek voltak.

2) Ha Martius, Aprilis vagy Május két első hetében nap fogyatkozás volt.

3) Ha tavasszal áradások vannak.

4) Ha tavasszal vagy nincs köd, vagy sok van.

5) Ha a' kökény Május előtt, vagy 1só Májussal virít.

6) Ha a' bodza Sz. János napkor 's hamar elvirít.

7) Ha Májusban nincsenek derek.
8) Ha a' Martius nedves, a' Junius is az.
9) Ha télben gyakran hó esik, 's mi előtt a' régi felolvadna, új borítja, ekkor közönségesen szép és száraz nyár lesz.

KASSAI KIRÁLYI AKADÉMIA KÖNYVTÁRA